

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**Aen-Merckingen Van Den Eerw. P. Cornelius Hazart,
Priester der Societeyt Jesv.**

Hazart, Cornelius

Antwerpen, 1662

Het Vierde Deel.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-71393](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-71393)

pen
Ey-
at sy
en is
des
one
chs:
nge-
nckt
mer
eck
ant
ick
de,
aer
re

hp
he-
in-
wat
n in
rin-
aan
nt-

ne-
cke
is

ET

H E T
V I E R D E
D E E L.

HET IV. DEEL.

Over-een-komste der Roomsche
Kercke met den H. Augustinus.

HET I. CAPITTEL.

Van d'authoriteyt der Kercke, ende ghe-
tuyghenisse der mirakelen.

Ibro de utilit. credendi cap. 17. seght Augu-
stinus : Sullen wy twi ffelen ons te be-
gheven tot den schoot van die Kercke, de
welcke beghinnende van den Apostolijc-
ken Stoel, door successie der Bisschoppen,
tot de belijdenisse des menschelijcken ghe-
flachts, de kettters daer rontsom te vergheefs baste-
nde, heeft veroordeelt, eensdeels door het vonnisse des volcks,
eensdeels door de graviteyt der Concilien, eensdeels door
de Majesteit der mirakelen, aen welke Kercke niet te
willen gheven de eerste plaetse, oft is voorwaer een uyer-
ste goddeloosheydt, oft een lichtveerdighe verwacnt-
heydt. Indien elcke leere hoe slecht, ende licht sy is, een
Leeraer oft Meester vereyscht, op dat sy begrepen can wor-
den : Wat meerder vermetentheydt, ende hooverdije
cander wesen, als de boecken vande goddelijcke Sacra-
menten van hare uytlegghers niet te willen bekennen ?

Item *Contra Epistolam Manichai cap. 4.* Veel dinghen
zijnder, die my niet recht houden in den schoot vande
Catholijcke Kercke, my hout de over-een komste der
volkeren, ende natien, de authoriteyt door mirakels be-
gost, door de hope ghevoet, door de liefde vermeerderd,
door de oudtheyt vast ghestelt. My hout de successie der
Priesteren tot dit teghenwoordigh Bischdom beghinnen-
de

de vanden Stoel des Apostels *Petri*, aen den welcken de Heere nae de verrijzenisse, sijn schapen heeft bevolen te weyden, Ten lesten hout my den naem van Catholijck, den welcken dese Kercke alleen niet sonder oorfake, tusschen soo vele ketterijen, soo vercreghen heeft, dat al hoe-wel alle de ketters Catholijck willen ghenocmt worden, indien nochtans iemandt vreemts vraeght, waer dat men samen comt tot de Catholijcke Kercke, niemandt vande Ketters en durft noch sijn Kercke, noch sijn huys thoonen. Dese dan soo menighvuldighe, en groote, ende alderlieffte banden des Christelijcken naems, houden den gheloovighen mensch met recht in de Catholijcke Kercke.

Daer naer *Cap. 5.* Ick en soude aen't Euangelie niet ghelooven, 'ten waer dat my beweeghde d'authoriteyt vande Kercke. Waerom en sal ick niet ghehoorsaem zijn aende ghene die my segghen, en ghelooft *Manichaus* niet, aenghesien dat ick aen de selve ben ghehoorsaem ghe-weest als sy my seyden, ghelooft het Euangelie?

Ydele uytvlucht van *Partije*.

D Cabeljau in sijn Catholijcke Waerheydt pag. 23. Augustinus, seydt hy / stelt alleen wat hem beweeght heeft de H. Schrifture voor't onseylbare Woordt Gods aen te nemen, om daer op voort sijn gheloove te sonderen.

Is dit niet heel ghesepdt voer soo een aensien-lijck/ende treffelijck Oudt-bader? is dit niet ghe-noegh om onse over-een-komste te sien met Augustino, die de authoriteyt vande Kercke neemt tot steunsel (soo als wy mede doen) om te weten wat dat ware Schrifture is?

Maer seght D. Cabeljau: Ick can my wel bewegen laten door iemandts authoriteyt, om de Schrifture voor Godts Woordt te houden, sonder hem daer mede meester te maken van der selver sin, ende meyninghe, om die te moghen verclaren tot sijn welghevalen.

Wat het verclaren tot sijn welghevalen aengaet/
dat

dat past epphentlyck op Partije, by de welke een segghelijck/nae sijn goetduncken/ende epggen beruust de Schysiture verclaert / segghende: Ick verstaet dat soo: oft / dat moet soo verstaen worden: Maer en past gheensins op ons/de welke de Schysiture niet anders verclaren / als dat wy bebinden/dat sy bande oude kercke / ende hare oude rechtstouighe Leeraers verclaert is ghetweest; welkers verclaringhen Partije doozgaens / naer haer welgheballen/verwerpt / oft niet aen en neemt/segghende / dat de Daders zyn menschen ghetweest.

Wat aengaet van sich meester te maken over den sin,ende meyninghe vande Schysiture: Daer heeft Augustinus sijn gheboelen van uyt-ghebrucht aengaende de kercke / segghende hier boven: Elke leere moet haren Leeraer, oft Meester hebben/ende noemt het eene groote vermetentheydt, ende verwaentheydt de Schysituren niet te willen bekennen door hare uytlegghers, hier dooz verstaende de kercke/ ende de Concillien: Maer dooz hy claer te kennen gheeft/dat hy de selve dooz Meesters hout hant den sin/ende meyninghe van de Schysiture.

Tweede uytvlucht.

D Cabeljau *ibidem*: wil segghen dat Augustinus hier spreekt van als hy noch Manicheer was/als oft hem dan de toestemminghe der Christenen / een betweegh-reden soude ghetweest zyn/om het Euangelium vooz Godts Woordt aen te nemen; stellende den teghentwoozdighen tijdt vooz de voozledene.

Dit is soo veel als niet ghesepdt / ende en kan gheensins uyt Augustino blijcken; want die plaetsse die D.Cabeljau voozstelt uyt Augustino *Tom. 1. de beata vita*: daer spreekt Augustinus in den voozledenen tijdt/segghende: Ick was soo ontsteken, &c. waer uyt oock volghet dat de reste vanden voozledenen tijdt

tijdt moet verstaen worden. Niet sulcxs en sal
 my D. Cabeljau, in't ghene wy booz hebben/kon-
 nen bewijfen.

Doorders bzaecht D. Cabeljau pag. 24. Welcke was
 de Kercke wiens autoriteyt *Augustinus* in die tijdt be-
 weeghe? *De Catholijcke Kercke*, seydt hy, verstaende daer
 door, niet alleen de Kercke vanijnen tijdt, maer de gant-
 sche menighe der Gheloovighen van de tijden der Apo-
 stelen af, die al te samen eenstemmelijck, ende onveran-
 derlijck, het Euangelium voor het onfeylbare Woord
 Godts erkent, ende aenghenomen hadde: 'Twelck nie-
 mandt loochen n sal, een crachtigh middel te zija, om
 een mensch te bewegen.

Wel aen: is dit soo crachtigh een middel: Hoe
 komt het dan/dat Partije desen middel niet aen en
 neemt/ soo wanneer wy haer op de ghestadighe
 eenstemmighedt/ ende ouberanderlijckheyt der
 Kercke van d'Apostelen tijden af / tot onse toe/
 heropen/om te weten, wat de ware ende opzeth-
 te Schrifure is / maer wilt dit afghemeten heb-
 ben booz haren inwendighen besoudereren gheest/
 ende als upt een ooghblyckelijcke uytstijgende
 Majesteit der Schrifure / die sy alleen/ buyten
 alle andere/ haer inbeeldt te sien/ende te vatten?

Derde uytvlucht.

O die spreucke van *Augustinus* segghende / dat
 hem in de Kercke houdt den naem van Catholijck,
 successie van persoonen, ende roem van oudtheydt, neemt
 D. Cabeljau pag. 25. op/tenighe woorden die *Augusti-
 nus* daer by voeght/namelijck dese: Indien de waer-
 heydt soo claer ghehoont can worden, dat-se niet en
 magh in twijffel ghetrocken worden, soo is-se te preferen-
 ren boven alles wat my inde Kercke houdt, Waer op
 D. Cabeljau seydt / dat *Augustinus* hier mede te ken-
 nen gheeft/ dat men eerst, en meest acht te nemen heeft
 op de waerheydt selve, die ons het principale merck-teec-
 ken vande Kercke zija moet.

Waer't

Maer't saken dat D. Cabeljau Augustinum in dat boozeyde boeck boozders hadde gycle en / ende dese woorden die hy hier byzengyt / wat berey ondersocht / soude blypen twyffel ghesien hebben/dat-se hier niet meer en maken als een in't cijfer.

Wat de woorden selve belanght/die heeft D. Cabeljau niet in haren vollen sin boozghestelt / want alsoo luyden sy by Augustinum : By u l' *o* Manicheen, en is niet van alles wat my houdt in de Kercke, 'twelck my soude connen aenlocken, en houden : men hoort by u landers niet als belofte vande waerheyt ; de welke indien sy soo clacrt wordt ghehoort, dat sy niet en can in twyffel ghetrocken worden, sy is voor te stellen aen alle die dinghen, door de welke ick inde Catholijcke Kercke ghehouden worde : Maer indien sy alleen worde beloofte, ende niet ghehoort, niemant en sal my af-treucken van dat gheloove, het welck mijn ghemoet met soo vele, ende groote banden heeft vast ghemaeckt aen de Christelijcke Religie.

Siet ghy hier niet dat Augustinus niet anders en seght aen de Manicheen, als: Ick vergheve u de konste / dat ghy my de waerheyt sult thoudenen/blypen die Kercke / de welke Catholijck worde ghenoeemt, daer successie van Priesters is inden Stoel Petri, daer de oudtheydt is, ende mirakelen? Ghy belooft het wel / maer te verghefs ; ghy en zyt niet machtigh dat te doen / ende daerom houde ick my aen die Kercke / als wesende die/blypen de welke gheen waerheyt en is, soo legghen de woorden Augustini : oft indien D. Cabeljau dit noch en siet / dat hy dan boozder hoorde wat Augustinus seght.

Eerst Cap. 14. Ick belijde, seyd hy het Catholijck gheloove, ende betrouwe door het selve te gheraken tot sekere wetenschap. Maer ghy, die mijn gheloove soeckt om-verre te stooten, gheeft my sekere wetenschap, indien ghy het machtigh zyt te doen, ende overtuyght my, dat ick tot noch toe qualijck gheloofte hebbe.

Voorders, seyd hy : Ghy seght my twee dinghen : Het eerste, dat het den H. Gheest is, die door u spreeckt, het

het ander, dat het claer is al wat ghy seght. Dit alle beyde most ick sonder eenigh twijffel van u bechoont sien. Doch ben te vreden, leert my maer een van beyde. Thoont dat het den H. Gheest is die door u spreeckt, ende ick sal ghelooven waerachtigh te zijn, dat ghy seght, al en weet ick't niet: oft thoont dat het waerachtigh is 'tghene ghy seght, ende ick sal ghelooven dat het den H. Gheest is, al en weet ick't niet. Kan ick rechtveerdigher, oft sacht sinnigher met u handelen? Maer ghy en zijt niet machtigh, noch het een, noch't ander te thoonen.

Hier seght immers Augustinus tot twee-mael toe / dat de Manichéén niet machtigh en waren de waerhepdt te thoonen: Daerom seght hy oock soo byplick: Thoont my de waerhepdt / soo dat-ter niet aen te twijffelen en is / ende ick sal alles laten baren; maer ick verghebe u de konste.

Maer dit/thoont Augustinus, dat de waerhepdt alleen in die Kercke te halen is/daer successie van Priesters is in den Stoel Petri, daer d'eenstemmighhepdt/d'outhepdt/ende mirakelen zijn/want van die Kercke heeft hy te hooren ghesproken: Hoort sijn woorzen:

Eerst Cap. 5. Waerom, seydt hy/en soude ick niet ghehoorsaem zijn aen de ghene die my segghen, en ghelooft *Manicheus* niet, ghemerckt dat ick aen de selve ben ghehoorsaem gheweest, als sy my seyden ghelooft het Evangelie: Kiest wat ghy begheert. Indien ghy seght: En ghelooft de Catholijcken niet, ghy en sult niet wel doen indien ghy my door't Evangelie wilt dwinghen tot het gheloove van *Manicheus*, want ick hebbe aen't Evangelie ghelooft, om dat de Catholijcken my het selve hebben ghepredickt. Maer by soo verre ghy seght: Ghy hebt wel ghedaen als ghy aen de Catholijcken ghelooft hebt, wanneer sy het Evangelie presen, maer ghy en hebt niet wel ghelooft, wanneer sy *Manicheum* versmaeden: Meynt ghy dat ick soo dwaes ben, dat ick sal ghelooven 'tghene ghy wilt, ende niet ghelooven, 'tghene ghy niet en wilt, sonder dat my eenighe reden ghegheven worde? Ick gae veel seker, en vaster, indien ick aen de Catholijcken gheloovende, tot u niet over en gae. By soo verre ghy my
red:nen

redenen gheven wilt; laet het Euangelie varen: Hou ghy u aen't Euangelie? ick sal my houden aen die, door welckers last ick aen't Euangelie gheloof hebbe, ende door der selver last en sal ick gheensins ghelooven aen u. By soo verre ghy mischien in't Euangelie iedt vinden cont, rakende het Apostolaerschap van *Manicheus*, 'twelck gantschelijck claer zy, ghy sult my d'authoriteyt der Catholijcken (die my belasten, dat ick aen u niet en soude ghelooven) verkencken: Welcke verkrenckt welende, en sal ick oock aen't Euangelie niet connen ghelooven, om dat ick door haer, aen't selve gheloof hadde. Alsoo en sal by my niet met allen ghelden, al wat ghy uyt 't Euangelie sult voortghebracht hebben.

Item *Cap. 14.* Manicheus en moest ons niet beloven wetenschap, noch clare kennisse, noch een roecommen tot 't ghene men vraeght, sonder eenighe twijfelachtigheyt, maer soude moeten legghen, dat die dinghen aen hem ghehoort zijn, en dat de ghene aen de welke dese dinghen verhaelt worden, hem moeten ghelooven, in saken die sy niet en weten. Maer indien hy dit seyde, wie en soude hem niet antwoorden: Indien ick sal ghelooven dinghen, die my onbekent zijn, waerom en sal ick niet liever ghelooven die dinghen, de welke nu vast ghestelt zijn by alle natien, door d'alder ghewichtigste authoriteyt, ende aen-ghenomen worden door de eenstemmigheyt der gheleerde, ende onghelcerde?

Hoe kan Augustinus claerder / openlijcker / ende dupdelijcker spreken als hy hier doet / om de authoriteyt van de Kercke te verheffen in't aennemen bande Schrifsture / hare uytlegghinghen / ende de stucken / die sy boozhout te ghelooven: hoe kan men claerder aenwijsen / welck dese Kercke is / als beschrijvende hare conditien / namelijk / den naem Catholijck, de successie der Priesteren in den Stoel *Petri*, d'authoriteyt, ende mirakelen? dtt is mede het gheboelen bande heden daeghsche Roomsche Kercke / Ergo / de Roomsche Kercke komt in dit eerste stuck over-een met Augustinus

De plaetsen Augustini, die D. Cabeljau hier te ghen stelt pag. 25 ghetrocken uyt sijn boeck *de unit.*
D d *Eccles.*

Eccles. cap. 2. 3. 19. en zijn van gheender weerden: Want Augustinus blijft daer by in dat selve boeck/ dat ment moet houden met de eenstemmigheidt hande heele Kercke / de welke de heele werelt dooz is verheydt / dat is / met de Catholijcke, 'twelck hy in't langh / ende breekt bechoont met verscheyden Schyfturen ; niet waer de Kercke was / want dat kost-men sien booz de ooght upt hare verheydinghe de heele werelt dooz / maer dat die Kercke / de welke soo verheydt was / de ware was / presupponerende eerst hare alghe-meynheydt/en de selve daer nae hebestigende met de Schyfture/als wesende een teckende waer-achtighe Kercke. Waerop hy oock ten lesten sept *Cap. 11.* Met dese, ende soodanighe exempelen soeck en de Ketteren haren cleynen hoop te recommanderen, ende en houden niet op, te lasteren de menighe, die de heele werelt dooz is verheydt in de Heylighen der Kercke.

Augustinus dan / handelt hier teghen de Donatisten, de welke de Schyfturen aenbeerdden/maer loochenden dat de Kercke de heele werelt dooz sichtebaerlyck was verheydt. Dit bewijst Augustinus teghen haer upt de Schyfturen ; het selve doen wy teghen alle ander-ghesinde. Augustinus thoont/hoe de ghelooighe/de Kercke/die sy ghe-looben/konnen bewijzen upt de Schyfture. Nu 'tis wat anders de Kercke te bewijzen dooz de Schyfture / ende anders is't de Kercke niet te ghelooiben als upt de Schyfture. Witakerus een Predicant van Partije *Controv. 1. 9 3. C. 3.* segt: 'Tblijckt dat het oude Testament wordt bechoont upt het Nieuwe *Luc. 24. v. 44.* Hy en sal nochtans niet segghen/ dat het Nieuwe eer ghelooft wordt als het Oude / oft dat het Oude anders niet ghelooft wordt als upt het Nieuwe. Alsoo bewijst Augustinus de Kercke teghen de ketteren / upt 't Euangelie / maer hy en seght niet / dat hy enckelijck aen de Kercke ghelooft/om het Euangelie/maer contrarie : Ick en soude aen't Euangelie niet ghelooiben, 'ten waer saken dat my d'authoriteyt vande Catholijcke Kercke beweeghde.

Ten anderen/ ghelijck ick boven ghesepdt hebbe / in dien heelen boeck thoont Augustinus, dat bande Schrifture gheleert wordt / dat de ware Kercke Christi sichtbaer is / doch niet sichtbaer upt kracht bande Schrifturen / maer door haer eyghen selven/ende haren eyghen luster. Want op de selve wijze sepdt hy: Wy hebben *Christum* gheleert in de Schrifturen, wy hebben de Kercke gheleert in de Schrifturen Ep. 199. Wie sal hier upt besuyten Ergo als Christus hier leefde op de werelt/hy en was door synen eyghen luster niet sichtbaer/ende door syn eyghen selven geen hoorwozpsel van ons gheloobe. Contrarie moet-men besuyten/ om dat hy in de Schrifturen ghenoeit wordt het Licht des wereltds/ende de Sonne der Rechtveerdighheyt. Alsoo moet-men oock spzeken van de Kercke.

Ten lesten / als de Schrifture nu komt hy de boozgaende betweegh-reden / om de welke te mandt de Kercke te bozen ghelooft heeft/ als namelijk/soo Augustinus doet / om den naem Catholijck, om de successie der Priesteren in den Stoel *Petri*, om de oudtheyd, ende mirakelen, dan is de toestemminghe dies te volmaeckter / ende hare eyghendommen dies te klaerder / en vaster. Dit ist 'tghene oock Petrus de Alliaco, ende Melchior Canus van D. Cabeljau gheciteret pag. 24. willen segghen.

Tot hier toe blyven wy 't eens met Augustino, rakende de betweegh-reden in 't gheloooben der ware Kercke.

HET II. CAPITTEL.

Rakende 'tonderhouden der gheboden.

DE Roomsche Kercke leert/tegen de Nieuwghereformeerde, dat het volkomen onderhouden der gheboden Gods / aen den mensch hier op der aerden/magghelijck is.

Op 2

Dit

Dit is mede her gheboelen gheveest banden H. Augustinus.

Eerst, *lib. de Nat. & grat. cap. 43* Godt, seyd hy / en ghebidt niet dat onmoghelijk is, maer ghebiedende vermaent hy, en te doen dat ghy kont, ende te vraeghen dat ghy niet en kont.

Ten tweeden *Cap. 69*. De gheboden sijn seer goet, indien wy de selve wettelijck ghebruycken: Want soo men vastelijck ghelooft, dat den rechtverdighen, ende goeden Godt niet en heeft connen ghebieden dat onmoghelijk is, wy worden hier door vermaent, ende in lichte dinghen, wat wy moeten doen, ende in sware, wat wy moeten vrighen. Want alles wort licht aen de liefde, aen de welke alleen Christus een licht pack is, ofte sy selve alleen is een pack dat licht is: volghens dit is gheseyt: *Sijne gheboden en sijn niet swaer*.

Ten derden *Serm. 69 de tempore*: Veele mynen, dat sommighe gheboden onmogelijk sijn: Men moet weten, dat Christus gheen onmogelijcke dinghen en ghebidt, maer volmaecte.

Ten vierden *Serm. 291 de tempore* Wy vervloecken de blasphemie vande ghene die segghen, dat van Godt aen de mensche jet gheboden is, t'welck onmoghelijk is.

Ten vijften in *Psalm 56*. Godt en soude niet ghebieden dat wy't louden doen, waer't dat hy't onmoghelijk oordeelde om van den mensche ghedaen te worden.

Ten seften *lib. de Grat. & lib. arb. cap. 15*. Door de gratie gheschiet het dat den goeden wille vermeerdt wort, ende sal soo groot worden, dat hy can volbrenghen de goddelijcke gheboden, die hy begheert, als hy crachtelijck, ende volmaectelijck begheert: Hier toe dient dat ghescreven is: Indien ghy begheert, ghy sult de gheboden onderhouden: soo dat de mensche, die sal begheert hebben, ende niet gheconnen hebben, siende dat hy noch niet ten vollen en begheert, dat hy bidde om te hebben soo groot een wille den welcken ghenoech sy om de gheboden te volbrenghen: Want soo wort hy gheholpen om te doen, het ghene gheboden wort, ende dan ist profijtighe te willen, als wy't connen doen.

Ydele uytvlucht van *Partye*.

D• Cabeljau in sijn Catholijcke Waerheyt pag. 624.
neemt een uytvlucht op dese ende dierghe-
lijcke spreucken Augustini soo slecht als ick noch
opt ghehoort hebbe.

Godt, seyd hy / en ghebidt niet dat absoluut onmo-
ghelijck is. dat s'ien wy toe, ende soo meynt het *Augu-
stinus* : Maer dat Godt niet en soude ghebidden, dan daer
toe wy sondighe menschen machtigh sijn om het selve te
volbrenghen, dat en is de meyninghe van *Augustinus* noyt
ghevveest.

Seght my Domine Cabeljau. Hoe hebt ghy de
meyninghe Augustini diefaengaende hornen
achterhaelen?

Ghy seght : 'Tis ghetweest de principale op-
werpinghe der Pelagianen. Maer ghy en wijsst ons
die opwerpinghe niet aen met de eyghen woord-
den Augustini. Ick sal't voer u doen.

Augustinus dan / seyd de *Grat. lib. arbit. Cap. 16.*
De Pelagianen meynen dat sy wat groots vveten, als sy
segghen : Godt en soude niet ghebidden, t'ghene hy sou-
de weten vande mensche niet te connen ghedaen vvor-
den.

Hier op antwoort Augustinus, seght *D. Cabeljau*,
Dat Godt vele dinghen ghebidt die vvy niet doen en
connen, op dat wy vveten souden, vvat wy van hem moe-
ten vrighen.

'Tis waer dit is de hilft vande antwoorde
Augustini: Maer in Godts name / boeghter de an-
dere hil't hy / en dan en sal de ghemeente niet be-
droghen worden.

Augustinus dan boeghter hy : 'Tis het gheloove, de
vvelcke door ghebeden vercright, t'ghene de vvet ghe-
bidt. Maer om hebt gy dese woorden ver'twegen?
hebt ghy niet ghesien dat den sin / sonder de selve /
onbolmaecht was?

De Pelagianen dan/sepden/ soo aen alle gheleer-
de bekent is/ dat men de heele wet kost onder-
houden dooz natuerlijke krachten: Men/ seght
Augustinus, dat en can niet gheschieden/ maer
Godt heeft eenighe dinghen gheboden/ die wy
dooz de natuerlijke krachten niet en konnen
volbrengen/ om dat wy hem om bystant souden
bidden/ r'welck indien wy doen/ niet een oprecht
gheloofte/ dooz onse gheboden sal de onderhou-
dinghe der wet moghelijk worden dooz de gra-
tie/ de ghene die onmoghelijk was aen de crach-
ten bande nature.

Ende alsoo sijn alle de spreken Augustini te
verstaen/ daer hy schijnt te segghen dat de mensch
hier op de werelbt de wet niet volkomen/lyck
can onderhouden. Ick thoone dat upt verschep-
de plaetsen van sijne schriften.

Eerst *Ep. 144.* De vvet al leerende, ende ghebiedende,
en can sonder de gratie niet volbracht vorden.

Ten tweeden *Tract. 26. in Ioan.* Niemand en volbrenght
de vvet, ten sy dat de gratie helpt.

Ten derden *lib. 2. contra Iulian. Num. 158.* De ghene die
meyne darhy, de vvet sal volbrengen door de vrihey-
t sijns eyghens vvals, die vvalt vast stellen sijn eyghen
rechtveerdigheyt, ende niet watten de rechtveerdigheyt
Godts.

Ten viifden *lib. 1. ad Bonif. Cap. 7.* De ghene die mey-
nen dat sy ue ghebiedende vvet volbrengen door de
crachten van haren wille, de selve en keeren haer niet tot
de helpende gratie.

Somma de schriften Augustini sijn allesins vol van
soodanighe spreken.

Augustinus dan/ soo wy boven ghesien hebben/
leert opentlijck/ dat Godt niet en ghebiedt r'welck
onmoghelijk is/ want al-hoe-wel het mocht on-
moghelijk wesen aen de crachten bande nature/
het wort nochtans moghelijk dooz de crachten
der gratie/ die Augustinus wilt ghebzaeght hebben
van Godt/ segghende dat wy de selve sullen
vercrif-

Rakende het H. Sacrament des Autaers. 423
bercijghen/ om de twet volmaeckelijck t'onder-
houden.

Dit selve leert de Roomsche Kercke : Ergo sp
comt hier in over een met Augustino.

HET III. CAPITTEL.

Rakende het H. Sacrament des Autaers.

De Roomsche Kercke leert / dat men Chri-
stum in't H. Sacrament / met uptwendighe
eerbiedinghe moet aenbidden.

'Tselve leert uptdruckelijck den H. Augustinus
op verscheyden plaetsen van sijne schriften.

Wooz eerst in Psalm. 58. daer hy alsoo spreekt/
betclarende die woorden van David : *Aenbidt den
voetbanck sijnder voeten.*

Wat moeten wy aenbidden? hzaeght hy/ ende ant-
woort : Den voetbanck sijnder voeten; Maer de schriftu-
re seght op een ander plaets, dat de aerde de voetbanck
sijnder voeten is: Heeft hy ons dan de aerde doen aenbid-
den? Doch hoe sullen wy de aerde aenbidden, aenghesien
de schriftuer opentlijck seyt : *Ghy sult uwen Heere uwen
Godt aenbidden?* ende hier seght sy : *Aenbidt den voetbanck
sijnder voeten* : Ende wanneer sy my verclaert wat de voet-
banck sijnder voeten is, sy seght : De voetbanck sijnder
voeten is de aerde : Ick staen en twijffle; ick vrees de
aerde t'aenbidden, op dat hy my niet en verdoeme die he-
mel ende aerde ghemaect heeft. Wederom vrees ick
niet te aenbidden den voetbanck vande voeten van mij-
nen Heere, om dat den Psalm. seght; *Aenbidt den voetbanck
sijnder voeten* Ick vraghe : Wat is de voetbanck sijnder
voeten? ende de scripture seght my : 'Tis de aerde. Al
twijffelende keere ick my tot *Christum*, want ick soecke
hem hier, ende ick vinde hoe de aerde, ende de voetbanck

sijnder voeten, aenbeden can worden sonder godloof-
heyt: Want hy heeft de aerde aenghenomen uyt aerde,
want het vleesch is uyt de aerde, ende uyt het vleesch van
Maria heeft hy vleesch ghenomen: Ende om dat hy in
dat vleesch hier omghewandelt heeft, ende dat selve
vleesch ons t'eten ghegheven heeft tot saligheyt, NIE-
MANT EN EET DAT VLEESCH TEN SY DAT HY'T
EERST AENBEDEN HEEFT. Wy hebben dan ghevon-
den hoe de voetbanck vande voeten des Heeren aenbeden
wert, soo dat wy niet alleen niet en sondighen met te
aenbidden, maer ter contrarie sondighen, met niet te aen-
bidden: Maeckt het vleesch niet levendigh? De Heere
selve heeft gheseyt, als hy sprack vande recommandatie
van dit selve vleesch: *'Tis de gheest, die levendigh maeckt,
het vleesch is niet nut.* Daerom als ghy u nederbuyght,
ende plat werpt op wat aerde het mocht wesen, en siet
het niet aen als aerde, maer siet sien heylighen aen, wiens
voetbanck het is, t welck ghy aenbidt, want ghy aenbidt
ter oorsake van hem, en daerom isser byghevoeght: *Aen-
bidt de voetbanck sijnder voeten, want sy is heyligh:* Wie is
heyligh? ter wiens liefde ghy aenbidt den voetbanck sij-
nder voeten.

Den tweeden seght Augustinus *Epist. 120. cap. 27.*
ende in *Psalms. 48.* van de ghene die met gheen be-
hoorzijcke bereydinghe het lichaem des Heeren
komen ontfanghen: Sy comen tot de tafel *Christi*,
ende ontfanghen van sijn lichaem, en bloedt, maer sy
AENBIDDEN alleen, en worden niet verfaet, om dat sy
niet naevolghen.

Wederom: Sy eten, ende AENBIDDEN, maer en
worden niet verfaet, om dat sy niet hongherigh, noch
dorstigh en sijn nae de gherechticheyt.

Ten derden in *Psalms. 21.* De rijcken der Aerden hebben
het lichaem van haren Heere ghe-eten, maer en sijn niet
verfaet gheweest, ghelijck de arme, te weten tot nae-
volghinghe, noch tans sy hebben AENBEDEN.

Dat in u Partije eens tont uyt segghe: wat
sy meent dat Augustinus hier wilt aenbeden heb-
ben niet het broodt in sijn selven / want dat waer
afgoderijc: Niet het lichaem hoor soe veel alst in-
den

Rakende het H. Sacrament des Autaers. 425
den hemel is / want Augustinus, wilt in't H. Sa-
crament set aenbeden hebben ter oorsake van
Christus selve / ende seght dat men t' selve moet
aenbidden met opficht op Christum : wat can dat
anders wesen als de voerbanch selve / waer dooz
Augustinus verstaet het vleesch Christi : Dat vleesch
wilt hy aenbeden hebben in't H. Sacrament:
Dat is de ghewoonte vande Roomsche Kercke:
Ergo sy komt in dit stuck wederom ober een met
Augustino.

Van de wesentlijcke teghenwoordig- heyt Christi in't H. Sacrament.

TEn eersten *Tract. 27. in Ioan.* seght Augustinus : Wy
hebben gheloof ende ghekent: vvat hebben wy ghe-
looft, ende ghekent? Dat ghy *Christus* zijt, de Sone des le-
venden Godts, dat is, dat ghy het eeuwigh leven selve zijt,
ende ghy en gheeft in uw lichaem, ende bloet niet anders,
als dat **GHY SELVE** zijt : Ghy hebt het eeuwigh leven in
het toedienen van uw' lichaem, en bloet

Hoe can Christus in dit selve Toedienen / sijn
lichaem / ende bloedt / gheben het ghene **HY
SELVE** is / indien hy daer **SELVE** met sijn lichaem /
ende bloedt niet teghenwoordigh en is?

Ten tweeden *in Psalm. 33.* discourerende op dese
woorden van David. *Hy wiert ghedraghen in sijne han-
den,* spzeckt aldus : Wie sal verstaen, broeders, hoe
dit in een mensch can gheschieden? want wie wort ghe-
dragen in sijne handen? de mensche can ghedraghen
worden door de handen van andere; niemant vvort ghe-
dragen in sijne handen: Wy en vinden niet, hoe dit nae
de letter verstaen wort van *David*, maer vvel hoe het
moet verstaen vvorden van *Christo*: Want *Christus* vviert
ghedraghen in sijne handen; als hy sijn lichaem selve, re-
commanderende, seyde : *Dat is mijn lichaem* : Want hy
droegh dat lichaem in sijne handen: Dit is de ootmoedig-
heyt van onsen Heere *Iesus Christus*, dese wort teer ghe-

recommandeert aen de menschen; tot dese verweckt hy ons broeders, op dat wy leven, dat is, op dat wy sijn ootmoedigheyt naevolghen, op dat vvy *Goliath*, verslaen, ende *Christum* houdende, de hooverdije verwinnen.

Ydele uyt-vlucht van *Partije*.

D Cabeljau in sijn Memory-boeck *Part. 2. Pag. 127.* Een woordeken, sepdit hy / voeghter *Augustinus* by, t'welck seer ter saken doer, te weten *quodammodo*, dat is, in eenigher manieren; Hy selven droegh sich selven in eenigher manieren seyt den text van *Augustinus*.

Jndien *D. Cabeljau*, hier met gheen bedroggh en wille omgaen/soo moet hy bekennen/ dat *Augustinus* tot tweemaal toe in dit Capittel / het selve herhaelt / ende dat hy de eerste repse dit woordcken *quodammodo*, ofte / in eenighe manieren, niet en heeft bygheboeght/ maer absolutelick seght/ dat *Christus*, segghende: dat is mijn lichaem, dat selve lichaem droegh in sijn eyghen handen.

Du dan / *Augustinus* heefter dit woordcken / in eenigher manieren, de tweede keer bygheboeght; Ich bekennet: Wat beslypt ghy hier uyt?

Dit, seght *D. Cabeljau*, gheeft te kennen, dat het niet eyghentlijck en is op te nemen, maer oneyghentlijck, na den stijl van spreken in de Sacramenten ghebruyckelijck, Hy droegh sijn lichaem, dat is, het teecken sijns lichaems.

Wel aen / *Domine Cabeljau*: By soo verre *Augustinus* hier op dese plaetse/alleen heeft ghesproken oneyghentlijck, ofte/ van een teecken des lichaems; soo staet het *D. C.* toe/niet alleen te steunen op dit woordcken / *quodammodo*, in eenigher manieren: Maer ghy moet segghen/ hoe dat *Augustinus*, eer hy soo verre komt/ soo beele prologen maect/ segghende / *Eerst*: Hoe can het gheschieden dat een mensch sijn eyghen selven draeght in sijn eyghen handen?

Ten

Ten tweeden: Wie draeght oyt sijn selven in sijn eyghen handen?

Ten dorden: De mensche can wel ghedraghen vvorden door de handen van andere, maer niemant en vvort ghedraghen in sijn eyghen handen.

Hier moet het namelijk op aenkomen: Seght my nu *D. Cabeljan*, wanneer Augustinus soo sprecchts gheeft hy niet claer te kennen/dat hy wil spreken van eene wonderlycke sake / ende die schier aen de menschen schijnt niet te kunnen gheschieden?

Seght my dan boozders; indien Augustinus alleen spreccht van een teecken des lichaems, wat wonder? / ofte wat schijnbare onmoghelijckheyt is daer in? is het wonder dat Christus broodt droegh in sijn handen? dat siet men daghelijckx booz de ooghen gheschieden: is het dan wonder / dat hy droegh een beeldt / ofte tecken sijn lichaems? Wat wonder is dit / de wijse alle menschen dit kunnen doen alst haer belteft? Choont my dan waer in dat dese wonderlijckheyt / oft schijnbare onmoghelijckheyt die Augustinus hier niet soo vele woorden / opneemt / ghelegghen is / indien sy niet ghelegghen is / in het draghen van sijn eyghen wesentlijck lichaem in sijn eyghen handen.

Ten anderen: Waer toe dienen / of strecken dese leste woorden van *Augustinus*: Dit is de ootmoedigheyt van onsen Heere *Iesus Christus*?

Waer in is dese ootmoedigheyt, wederom ghelegghen? in het draghen des broodts / ofte in het dragghen van tecken sijn lichaems? gheen ghesont verstant en sal hier noch in t'een / noch in t'ander / eenighen schijn vinden van ootmoedigheyt: Ergo soo moet het dan hier op aenkomen / dat Augustinus dit eene ootmoedigheyt noemt / dat Christus sich gheweerdicht heeft sijn eyghen lichaem te stellen onder de gvedaente van broodt / om ghenut te worden vande gheloobighe.

Outdoet eerst dese twee knoopen / eer ghy komt tot het woordcken / *quodammodo*, dat is / in eenigher

eenigher manieren: Ende wanneer ghy noch daer toe sult ghekomen sijn; dan sal men u altijd antwoorden / dat Augustinus de eerste reyse absoluut heeft ghesproken / sonder dit woordken daer by te boeghen; segghende: Dat *Christus* wanneer hy seyde: *Dat is mijn lichaem*, sijn lichaem droegh in sijn eyghen handen.

De andere spreucken / die D. Cabeliau npt Augustino voorszelt daer hy schijnt onepghentlijck te spreken / en conuen niet ghelden / want wy sullen altydt segghen / dat die moeren verclaert worden / nae dese plaetse / ende niet dese plaetse / die deel te claer is / nae de andere; dat wy D. Cabeliau eens contrarie bewijse.

Ten anderen / sullen wy segghen / dat het Augustinus niet ontgout / als hy nu spreekt van een gheestelijck eten des lichaems Christi, dan van een lichaemelijck; gheestelijck, dooz het gheloobe / ende begheerte van Christum te nutten buyten de bedieninghe des *H. Sacraments*; lichaemelijck, dooz den mont / in het *H. Sacrament* selve.

Laet ons dan Augustinum noch al meer met ons hoozen spreken.

Ten derden, seyd hy / *lib. contra aduers. legis Cap. 9.* Wy ontfanghen met een ghelooovigh heit, ende MONT, den middelaer Godts, ende menschen, de mensche *Christus Iesus*, ghevende ons sijn vleesch om te eten, ende sijn bloet om te drincken: Al hoe-wel het schroomelijcker schijnt menschen vleesch t'eten, als te dooden, ende menschen bloet te drincken, als te vergieten.

Proteert dat Augustinus hier seght / dat wy het lichaem / ende bloedt Christi ontfanghen / niet alleen met het Hert / maer oock met den MONDT, t'welck nootsakelijck moet gheschieden lichaemelijck.

Proteert verhalben / dat Augustinus seght / dat het schroomelijcker schijnt te wesen menschen vleesch t'eten, als t'selve te dooden, &c.

Wat is dit? hoe kan dit onepghentlijck / ofte van een tecken des lichaems verstaen worden want

Rakende het H. Sacrament des Autaers. 429
want wat schroom in broodt te eten: wat schroom
in een recken/oste figure sijns lichaemse

Ydele uytvlucht van *Partije*.

D. Cabeljau in sijn Catholijcke Waerheyt Pag. 626.
seght hier op: Wat staeter by? *Augustinus* be-
gheert, dat dit alles figuerlijk ghesproken nae de regel-
mate des gheloofs sal uytgheleyt, ende met wijsheydt aen-
ghehoort worden.

Wat en heeft *Augustinus* hier op dese plaetse niet
byghevoeght.

Diet hem nae/ seght *D. Cabeljau* in sijn 3. boeck
vande Christelijcke leeringhe Cap. 16. daer hy
seght: Indien de ghebiedende reden schijnt eenigh
schelm-stuck, ende boos feyt te ghebieden, ofte eenighe
nuttigheyt ende weldadigheyt te verbieden, dan is se fi-
guerlijk: Ten sy dat ghy eet, seyt *Christus* het vleesch des
Soons des menschen, en te drinckt sijn bloet, ghy en sult
gheen leven hebben in u selven, hy schijnt een schelm-
stuck een quaet feyt te ghebieden, het is dan een figuer,
een oneyghenlijcke maniere van spreken, &c.

Ich antwoorde dat *Augustinus* hier spreekt/
volghens de meynunghe der Capharnaiten; want
t'is bupten twissel dat *Christus* *Ioan. 6.* tot de selve
spreekt; ende soo *Augustinus* sich hier fondeert op
de woorden ghetrocken upt het selve Capittel
Ioannis, soo ist ghewis dat hy hier de selve op-
neemt als ghesproken wesende namelijk tot de
Capharnaiten: Nu wat was de meynunghe van dese
hozghers? die verclaert ons *Augustinus* dupdelijck
op veele plaetsen.

Ten eersten *Tract. 27. in Iohan.* Sy meynden, seght hy/
dat hy sijn vleesch sou gheven aen de gheloovighe in stuc-
ken ghekapt, ghelijck een doode beeste, gelijk het vleesch
in't vleesch-huys verkocht wert.

Ten tweeden *Serm. 2. de verbis Apost.* Sy meynden, dat hy
van dat lichaem, t'welck sy saghen, stucken soude maecken,
ende sijn lid'macten cappen, ende alsoo gheven.

Ten

Ten derden *in psalm. 98.* Sy hebben die dvvaeslijck ghenomen, ende vleeschelijck ghedacht, meynende, dat de heere eenighe stucxkens van sijn lichaem soud' afsnijden, ende haer geven.

Maer op hy ten lesten seght *Tract 27. 19. Ioan.* Ick en sal (seght *Christus*) op die maniere mijn vleesch niet eten gheven, ghelijck sy dit verstaen hebben: **Want het vleesch Christi te eten/ sichtbaerlijck / in stucken ghekapt/ ofte met stucxkens en brocxkens/ soo de Capharnaiten dit verstonden/ hadde bupren twijffel** (soo Augustinus seght/ een **SCHYN** van een schelm stucck / ende hoog seyt / ende daerom en moet dit al 'oo niet verstaen worden / soo als de Capharnaiten meijnden/maer figuerlijck; dat is/ soo hy boben geseyt heeft/ dat men het lichaem Christi wel kan eten/ oock met den **MONT**, alhoewel dit niet en gheschiedt / met stucken / en brocken/ ende sichtbaerlijck / maer onder de ghedaente van broodt / ende wijn / sonder het selve te bescheuren/ ofte te deelen/ samen met een soete memorie dat dat lichaem booz ons is ghekrupst geweest; volgens de vermaninge Pauli. *1. Cor. 11.* Soo dickvils ghy dit broodt sulc eten, ende den kelck drincken, sult ghy de doot des heeren verkondighen. **Coont my nu D. Cabeljan**, dat in soodanich een eten/ en drincken / soo als wy ghelooben / een schelm-stucck/ ofte hoog seyt is/ ende dat Augustinus dit seght.

Ten vierden seght Augustinus *Epist. 86. ad Casulan.* Urbicus, seyt hy / seght dat het bloedt des ouden t. staments gheweken is aen den Beker, niet denckende, dat hy nu oock, inden beker, bloedt ontfangt.

Ten vijfden *lib. 3. de Trinit. Cap. 10.* De kinderen en weten niet t'gene men stelt op den Altaer, ende de celebreringe der godvruchticheyt gedaen sijnde, genut wort; van waer, ofte hoe her ghemaect wort, van waer het aengenomen wort tot ghebruyck vande religie; ende indien sy dit nergens leeren, ofte door eygen experientie, ofte van andere, ende noyt de ghedaente van die saken sien, ten zy onder het celebreren der sa-
cra-

Rakende het onderhouden der geboden. 431
cramenten, als het gheoffert, ende gegeven wort, ende
dat men haer segge met een aldergewichrichste authori-
teyt, wiens lichaem, ende bloedt het zy, sy en sullen niet
anders ghelooven, als dat Christus in die ghedaente
aen de ooghen der menschen verschenen is, ende dat
uyt de gheopende zijde, die vochtricheyt ghevloeyt
is.

Merckt dat Augustinus hier handelt van de ge-
daenten / in de welcke de Engelen / ende Godt
haer verthoont hebben in t'oude testament. En-
de om te verthoonten / dat wy niet en weten hoe
dese ghedaenten ghemaect sijn getweest / ende
nochtang vastelijck gelooven / dat Godt ofte de
Engelen in de selbe verschenen sijn / neemt hy ee-
ne ghelijkenisse van t' H. Sacrament : Want de
kinderen als sy sijn te celebreringe der Sacra-
menten teghenwoordich sijn / en weren niet hoe
die ghedaente gemaeckt is / in de welcke het H.
Sacrament gheconsacreert wort / ende sy ghe-
looven nochtang ghewisselijck / dat de heere on-
der die ghedaente verschenen is / ende dat het
bloedt des heeren in den kelck is / om dat men
haer seght / dat Christus dit in t'Evangelie ghe-
leert heeft / seggende: Dat is mijn lichaem, ende dat
is mijn bloedt.

Ghelijck dan Augustinus seght dat de Enge-
len / ende Godt (onder de ghedaenten die sy aen-
namen in t'oude testament / selbe / ende wesent-
lijck sijn teghenwoordich ghetweest / alsoo seght hy
(ofte andersins sijnen discours en besaet niet) dat
Christus selbe / ende sijn bloedt selbe / wesent-
lijck sijn onder de ghedaenten van broodt / ende
wijn.

Ydele uyt-vlucht van Partije.

MEn kan segghen / sou Partije konnen optwer-
pen, dat dese kinderen gheen oprecht ghe-
loobe en hebben.

Doch

Doch dit en kan niet twesen: Want Augustinus seyt/dat sy dit gelooben/om dat het haer gheseyt wozt mer eene aldergewichtichste authoriteyt. ten anderen/indien haer gheloof niet oprechtware / sy souden anders moeten onderwisen geweest hebben/ghemerckt dat oock de kinders/in die tijden/aenbeert wterden tot de communité.

Ten vijfden seght Augustinus *lib. 12. contra Faust. Cap. 20.* Dat men nu drinckt uyt den beker, is t'ghene uyt de zijde Christi ghevloeyt is.

De selve seght den H. Ioannes Chrysostomus *Hom. 24. in I ad Corinth. Cap. 10.* Het ghene in den kelck is, is t'selfde dat uyt de zijde ghevloeyt is, en daer af sijn wy deelachtich.

Ydele uyt-vlucht van Partije.

D Cabeljau in sijn Memory-boeck *parte 2. pag. 101.* op dese spreuke seyt: T'is figurelijck, dat in den kelck is, is het selve dat uyt de zijde ghevloeyt is, het selve, namelijk, niet in waerheyt der sake, maer in bettekenende verborghentheyt.

Hoe bewijst hy dit? want nter anders gheduerich op alle klare schriften/ ende spreken der Out-baderen / te segghen/ als het moet figurelijck/oste oneyghentlijck verstaen worden: is alles willen draepen/naer sijnen eyghen sin: Wat bewijs dan?

Chrysostomus, seyt hy/seght in de selve Homilie/ dat hy behoort nae t'hooghe, toe te strecken, die tot dit lichaem comt, ende dat hy niet ghemeens moet hebben met de aerde, noch nae beneden ghetrocken werden, ende cruypen: maer al'tijt nae boven vlieghe, ende insien in de sonne der gherechticheyt, ende hebben een scherp-siende ooghe des verstants, want dat dese taefel is der Arenden, ende niet der crayen.

Wat ist nu? besluyt ghy hier uyt dat Chrysostomus niet en geloofde dat Christi lichaem niet wesentlijck en was in t' H. Sacrament? Selt eens
hw

by argument in forma, ende siet eens of het niet dit selve upkomen sal hebben / ghelijck als het volgende argument.

De Roomse Kercke betweckt hare gheloo-
bige daghelijck in de Misse / daer Christus gheof-
fert wort / dat sy hare herten / souden heffen om
hooch.

Ergo de Roomse Kercke en ghelooft niet
dat Christus wesentlijck is in de Misse.

Wat dunckt u Domine Cabeljau, is dit niet een
lustigh besuyt?

Daerenboven Domine Cabeljau, als ymant sy-
ne ghebeden tot Godt wil storten / wert hy niet
vermaent / syn ghemoet te heffen om hooch nae
den hemel / ende dat selve by te hebben van alle
aerdsche begeerten / ende bekommernissen / waer
we dit / aenghesien dat Godt / soo Paulus seyt / niet
verte van ons is, sae dat wy in den selven leyen, en
roeren, en sijn: ofte sal ymant daer upt wertelijck
konnen besuyten dat Godt niet ober al met syn
wesen tegenwoordich is / om dat men hem ver-
maent / dat hy in syn ghebedt syn hert soude hef-
fen om hooch nae den hemel?

Chrysostramus dan / (soo als wy mede leeren)
wel oberweghende de weerdicheit vande sake /
namelijck dat Christus selve daer wesentlijck re-
ghenwoordich is / bereyset eene toebereydinge /
die weerdich zy aen soo eene onepudelijcke Ma-
sestept, hy bereyset een lebendich gheloobe / een
herte supber van alle aerdsche begheerten / op
dat niet en gheschiede dat Paulus seght : Die on-
weerdelijck eet, ende drinckt, eet ende drinckt voor sich
het oordeel, niet onderscheydende het lichaem des Hee-
ren.

Inde plaetse dan / dat men upt die boozgaen-
de woorden Chrysostrami soude besuyten / dat hy
spreekt van een figuerlijck lichaem Christi : ter
contrarie / men moet besuyten dat hy spreekt
van het eyghen / ende wesentlijck lichaem Christi
daer reghenwoordich; aengesien dat hy soo een
ver.

E e

ver.

verheben ende uptnemende bereydinge berey-
 scht/om het lichaem des Heeren t'ontfangen.

HET IV. CAPITTEL.

Van de authoriteyt der successie
 van Bisschoppen raekende
 de Schrifture, ende an-
 dere stucken.

MEntschuldich sijn de plaetsen die in de
 schriften Augustini te vinden sijn/daer hy
 sich heroept op de ghedurighe successie
 der Bisschoppen/om eenich stuck te proberen te-
 ghen de ketters van sijne tijden : Wy sullender
 weynige uptkippen upt beele.

Voor eerst dan *lib. 1. contra advers. legis cap. 20.* Onse
 Partije seyt hy / heeft ghetuygenissen bygebracht uyt
 Apocrijsche boeken, die op den naem vande Apostelen
 Andreas, en Ioannes gheschreven sijn: de welke indien
 sy van haer waren ghemaecte, sy souden aenveert sijn
 geweest vande Kercke, de welke van die tijden af, door
 seker successie van Bisschoppen, tot onse, ende de voi-
 gende tijden volhert, ende offert aen Godt in t'lichaem
 Christi, het sacrificie des lofs.

Ten tweeden *lib. 28. contra Faust. Cap. 2.* daer hy dis-
 puteert van een Apocrijsch schrift, stellende het sel-
 ve neffens de Handlinge der Apostelen, ende seght:
 Soo het nootsakelijck is, dat een van beyde dese schriften
 leughenachtich zy : aen welck van beyden meijnt ghy
 dat wy moeten ghelooven ? ofte aen dat, het welck als
 vande beginne overgelevert, ende bewaert sijnde, wort
 herkent, ende gheapprobeert van die Kercke, de welke,
 van Christo selve begoft, door de Apostelen vervoor-
 dert, door seker orden van successien tot dese tijden toe,
 door de heele gantsche werelt, verbreyt is ; ofte aen dat
 schrift

schrift het vvelek de Kercke, als onbekent, veruwerpt?

Ten derden *Epist. 42. ad Maudrenjes. lib. 4. contra Crescon. Cap. 60. Tract. 2 in Ep. Ioan.* Ghy siet, seyt hy / vele, die afghesneden sijn vande wortel der Christelijcker Ghemeente (die door de stoelen der Apostelen, ende successien der Bisschoppen, de heele werelt deur is verbreyt) haer roeten, vande eackele figure des oorspröcks onder den Christelijcken naem, de welcke wy Ketterrijen, en scheuringen noemen.

Ten vierden *lib. 13. contra Faust. Cap. 5.* De authoriteyt van onse boeken, (de welcke door de toestemminge der natien, door de successien der Apostelen, Bisschoppen, ende Concilien is bevesticht) strijt reghen ul. O Manicheen!

Ten vijfden *lib. 33. contra Faust. Cap. 6.* Siet, die schriften die wy hebben in handen, indien ymant naer eeni gheentijt van dit leven, loochent dat sy van Faustus sijn, ofte de mijne, van waer sal hy overtuygt worden, ten sy, om dat die, de welcke de selve nu kennen, hare kennisse tot de naercomelijngen, door ghedurige successien, overleverent' welck soo wesende, wie isser soo blindt, die segge dat de Kercke der Apostelen soo veel niet verdiene heeft, ende de ghetrouwe aendrachticheyt der broederen, dat sy de schriften der Apostelen gertrouweijck aen de naercomelijngen souden overghelevert hebben, ghemerckt dat sy hare stoelen tot de reghenwoordighe Bisschoppen, door sekere successie bewaert?

Ten seften *lib. 7. de Bapt. contra Donat. Cap. 33.* Daer hy handelt van questien die dupster sijn: Tis gherust voor ons, seyt hy / In soodanige questien, door vermetelijcheyt niet voort te gaen, de welcke noch in eenighe nationale Synode begoft, noch in eenigh vol Concilie gheeyndicht sijn; Dit moet men besorgen als seker ende ghewis staende te houden, t'welck in de regeringe onses Heeren *Iesu Christi*, door de toestemminge vande algemeene Kercke, valt ghestelt is.

Ten seuensten *lib. 11. contra Faust. Cap. 2.* T'is wat anders niet ghehouden te sijn aen de auctoriteyt, ofte van eenighe boeken, of menschen, ende wat anders ist te segghen: Al wat dien heylighen man heeft geschreven

is warachtich, ende dat is sijnen brief, maer t'gh ene daer in staet, is een deel het sijne, een deel niet: Wanneer u ymant vande anderen cant seyde, bewijst my dat, en loopt niet tot warachtiger exemplaren, ofte van meer, ofte van oudere boeken, ofte die in een ander tale gheschreven sijn, waeruyt dit overgheset is: Maer seght: Hieruyt bewijse ick, dat een deel het sijne is, het ander deel niet, om dat dit voor my is, het ander teghen my: Ghy syt dan den reghel der waerheit: Alwat teghen u is, is onwarachtich. Waertaken dat een ander met ghelijke wysinnicheyt, met de welcke nochtans uw hardnekkicheyt ghebroken wierde, seyde: lae, dat voor u is dat is valsch; ende dat tegen u is, dat is waer: Wat sult ghy maken? ten sy dat ghy een ander boeck voortbrenghet, uyt den welcken alles wat ghelesen sal worden, naer uw ghevoelen can verstaen worden? Indien ghy dit doet, ghy sult tegen u hooren roepen, en weder spreken: 'en is niet alleen jten deele, maer heel, ende gantschelijck valsch. Wat sult ghy maken? waer sult ghy u keeren? wat oorspronck sult ghy te voorschijn brengen van dat boeck dat ghy voortghebracht hebt? wat ourtheyt? wat orden van successie, tot gheruyghe? Want indien ghy dit tracht te doen, ghy en sult niet machtich zyn ghy siet dan in dese sake, hoe ghewichtich de authoriteyt is van de Catholijcke Kercke, de welcke van de vastgestelde stoelen der Apostelen af, tot den dach van heden toe, door de orden der Bisschoppen aen malanderen succederende, ende door de eenstemmicheyt van soo vele volkeren voort vast ghestelt.

Merckte Indien Augustinus nu leefde/hoe soude hy anders konnen spreken reghen de Andersghesunde van onsen tijt? Want soo vele hoofden alser hy haer sijn / soo vele regelen der waerheyt sinder/ende al wat booz haer is/houden sy booz waer/al wat tegen is/booz valsch / op dat alle ten lesten ghedraent werde naer haer eyghen verstant/ende ghevoelen alleen: Waerom doch de heden-dacchsche Roomsch Kercke/met de selve woorden/ende reden haer praemt / met de welcke hier Augustinus de oude ketterghes. strijt.

Ten

Ten achtsten seght Augustinus *lib 15. de Civ. Dei cap. 23.* Laet ons, seyt hy/ laten vaten de ghedichtselen van die schrifturen, de welcke Apocryph gheenoemt worden, om dat den verborghen oorspronck derselver aen de vaders niet ghebleken en heeft, van welke vaders, tot ons toe, door een aldersekerste, ende alderkenneelijckste successie, de authoriteyt vande vware schrifturen, ghecommen is.

Hier kan nu een peder sien klaer boozde ooght/ dat Augustinus sich gheduerich beroept op de authoriteyt vande Kercke / ende op de successie der Bisschoppen vande Apostolijcke stoelen / tot synen tijt toe/ende op de Concilien/ende op de eenstemmicheyt der natten / om te weten wat dat ware schysfure is/of niet:

¶ selve doet de Roornische Kercke / ergo dese komt in dit stuck ober een met Augustino.

Ydele uyt-vlucht van Partijs.

Augustinus seght op andere plaetsen / dat hy alles wilt bewesen hebben upt schysfure/ ende hy selve / nae dat hy d'authoriteyt vande Kercke verheben heeft/treect sijne bewijfen upt de schysfure.

Ten eersten, dat het zoo zy; maer ick segghe dat hy sijne bewijfen upt gheene andere schysfuren treect / als upt die van de welke hy te bozen door de authoriteyt der Kercke / ende successie der Bisschoppen/verskerit is/dat het ware schysfure sijn; alsoo bewijst hy oock/selve de authoriteyt der Kercke upt de schysfure / maer te bozen verskerit sijnde vande waerheyt der schysfure als bozen.

Ten tweeden, dat Augustinus niet alles wilt besticht hebben upt de letterlijcke schysfure/ oock r'ghene het gheloobe aengaet / sal bliken upt het volgende Capittel.

HET V. CAPITTEL.

Augustinus leert dat men oock als
stukken des geloofs moet
aennememen, t'ghene niet
ghelchreven en is.

TEn eersten *Epist. 174. prope initium*: T'ghene ick
ghelcyt hadde, hebbe ick herhaelt, te weten, dat
her gheschieden can, dat men nergens in de
H.H. Schriften en vinde, dat den Sone van eender wesen
is met den vader, ende nochtans het selve als een stuk
des geloofs, staende houde. Ghelijck men in die boeken
nergens en leest, dat den Vader ongeboren is, t'welck
nochtans verweert wort, ghelcyt te moeten worden.

Ten tweeden *lib. 3. contra Maxim. Ariam. Cap. 3.* Ghy
seght: Geest my ghetuygenissen, dat men den H. Gheest
moet aenbidden, als of wy sommige dinghen, die men
niet en lesen, niet en verstonde, uyt de gene die men
leest. Maer op dat ick niet bedwonghen en werde vele
dingen te vragen: Waer hebt ghy ghelesen dat de Vader
ongeboren is: ende nochtans dit is waer.

Ten derden *Cap. 69 de eccl. Dogmat.* Men moet met
een oprecht gheloof gheloven, dat de Salige *Maria*, de
moeder Gods, ende maghet wesende ontfangen heeft,
ende maget wesende ghebaert heeft, ende naer het ba-
ren Maghet ghebleven is, ende men moet niet staen op
de lasteringhe *Heluidij*, die ghelcyt heeft: Sy is maghet
geveest voor het baren, maer niet naer het baren.

Ten vierden *lib. 5 de Bapt. contra Donat. Cap. 23.* Daer
hy handelt vande *! sinder-doop*: Daer sijn vele din-
ghen, die de alghemeene Kercke hout, ende daerom ge-
looft worden vande Apostelen gheboden te sijn, alhoe-
wel sy niet bevonden vonden gheschreven te sijn.

Met Augustino hout het de Roomse Kercke/
niet

Augustinus leert dat men oock als &c. 439
nter alleen in dese boozgaende stucken / maer
oock in andere loffelijcke ghewoonten der Ker-
cke/bande welke in r'besonder den selven Out-
hader handelt *Epist. 118. ad Iannar. Epist. 116. ad Casu-
lan lib. 4. de bapt. contra Donat. Cap. 24. Epist. 108. ad Selen-
cian. De fide & operibus Cap. 9. &c.*

HET VI. CAPITTEL

Van de autoriteyt der Pausen van Roomen.

Hoe groot dat Augustinus dese autoriteyt
heeft gheacht boven de autoriteyt van an-
dere Bisschoppen / kan men doen blyken
uyt sijne schriften op seer veele/ende verscheyden
plaetsen.

Ten eersten seyt hy *lib. 1. contra duas Epist. Pelagian.
ad Bonif. cap. 10* dat den Paus van Roomen hoo-
gher presideert als de andere. Ghy en ontweer-
dicht u niet (seyt hy tot den Paus van Roomen
Bonifacius) vrient te sijn vande ootmoedighe, alhoewel
ghy hoogher presideert.

Dit seght hy klaerder daernaer : De herderlijcke
toesicht is aen ons allegaer, die het officie des Bissch-
doms bedienen, gemeen; alhoevvel ghy in dat officie
uytsteekt met een verhevender t'sop.

Ten tvyceden *Epist. 157. ad Optatum: Pelagius, ende Ce-
lestius,* ten sy dat sy verbeteret sijnde, penitentie doen,
sijn de heele Christelijcke vverelt deur, veroordeelt,
door de toesicht vande bisschoppelijcke Concilien, in
de bystant des salichmakers, die sijne Kercke beschermt,
als oock vande twee eerwaardige Prelaten vande Apo-
stolijcken stoel, den Paus *Innocentius,* ende den Paus *Zo-
zymus* van welke dinghen, exemplaren van verscheyde
brieven r'zy besonderlijck tot die van *Afriken,* r'zy in
r'gemeen tot alle de Bisschoppen, vanden voorseyden

stoel (van Roomen) sijn uytgegeven : Indien de selve brieven, *Opiate*, uwe heylicheyt noch niet ter handt gecomen en zijn, vvy hebben se u doen senden.

Wat sal Partije segghen van dese authoziteyt/ dat de Pausen van Roomen, in die tijden / hare brieven/in de welke zy de ketters Pelagium, ende de Cælestium verdoemden/ ghesonden hebben aen alle de Bisschoppen in t'gemeen ? is dit niet een teeken van meerder authoziteyt boven alle de andere Bisschoppen?

Hier staet oock wel te bemercken dat Augustinus meer als op twintich verscheyden plaetsen den stoel van Roomen, noemt den Apostolijcken stoel, waerom dien stoel/meer soo ghenoecht/als de stoelen van Antiochien, Alexandrien, ende Ierusalem?

Ten derden seght Augustinus *Epist. 162.* Dat het Prinsdom vanden Apostolijcken stoel in Roomsche Kercke altijd ghesloereert heeft.

Ydele uyt-vlucht van Partije.

Dominus Cabeljau in sijn Memory-boeck *Part. I. pag. 387.* soecht niet verscheyden redenen dese leste spreuke Augustini, om verre te stooten/ seggende.

Voor eerste: Wilt Augustinus hiermede te kennen geven, dat by den Roomschen stoel de heerschappije was over alle andere stoelen? dit en blijkt niet.

Doeght nu alle de voorgaende spreucken van Augustinus samen/ende het sal u datelijck blijcken/ want hy noemt het een Prinsdom: wat is dit? dat is soo hy seght *Lib. 1. contra duas Ep. Pelag. c. 1.* Een hoegher presidentie als andere, dat is/soo hy spreekt in t' selve boeck / een officie 'twelck met meerder verhevenheydt uytsteekt, boven alle de andere bisdommen: dat is / dat sy aen alle de Bisschoppen in t'ghemeen hare brieven souden / met de welke sy de ketters verdoemt hadden/soo hy seght *Epist. 151.* dat is/een officie/

officie/soo hy spreekt *Epist. 162. ad Episcopos Donatistas* het welck den Paus Melchiades bedienende / heeft sijn authoriteyt getoont ober d'andere Bisschoppen / wanneer hy ghestelt/ende begheert heeft / dat soo wanneer daer twee Bisschoppen, door twist ende tweedracht op de selve plaette ghestelt waren, dat dien soude bevesticht worden, die den eersten gheordineert was, ende dat men den anderen soude voor sien van eene andere ghemeente, om die te regeren; waerom Augustinus den selven Melchiades noemt / den vader van't Christelijck volck.

Siet nu Domine Cabeljau, oft dit Prinsdom, van't welck Augustinus hier spreekt / gheene heerschappij medezacht ober alle andere Stoelen.

Verhalven soo noemt Augustinus dit Prinsdom, het Prinsdom vanden Apostolijcken Stoel, waerom dit meer / ende soo menighmael gheseydt vanden Stoel van Roomen? hoe en heeft hy noyt desen tijtel ghegheben / soo besonderlijck/aen andere Stoelen?

D. Cabeljau stelt hier teghen / ten tweeden een andere spreucke Augustini ghetrocken upt sijn tweede boeck *de peccat. merit. & remiss. cap. 13.* daer hy seght dat Paulus verkregen heeft het Prinsdom van soo groot een Apostelschap.

Maer dit en doet hier ter sake niet / de wille het seker is dat alle d'Apostelen Princen sijn gheweest vande H. Kercke.

Maer de questie is / waerom dat Augustinus het Prinsdom vanden Apostolijcken Stoel, *besonderlijck toeschijft* aen den stoel van Roomen, ende niet aen andere stoelen / die oock vande Apostelen asquamen?

Theodoretus, seght D. Cabeljau, *ten derden lib. 4. de haer* seyt / dat Nestorius verkregen heeft het Prinsdom des Bisdoms van Constantinopelen.

Maer Theodoretus en noemt dat niet / het Prinsdom van den Apostolijcken stoel

Ten anderen is het ongherijmt upt dese eenige spreucke Theodoreti te willen verklaren den sijn

Au-

Augustini: D. Cabeljau moest bewijfen dat Augustinus, selve/opt de andere Bischdommen den naem heeft ghegeven van Prinsdom, jae van Prinsdom vande Apostolijcken stoel.

Doozders/ dat my D. Cabeljau eens segghe / of den stoel van Constantinopelen, daer noyt Apostel hadde gheseten/den stoel/ende Prinsdom was vande heele gantsche werelt?

Op en sal my dit/buyten twijffel/ niet toestemmen: hoe dan gemaccht met Theodoretus, die des sen boozesden stoel daer booz hout: in dier boeghen dat Theodoretus niet te breiden is / met den stoel van Constantinopelen, te noemen een Prinsdom, maer oock/her Prinsdom vande heele gantsche werelt; met wat recht: op wat fundament / ghemerckt selve in dien stoel noyt Apostel hadde gheseten? soo dat in desen de authoziteyt van Theodoretus niet en kan ghelden / ten zy dat my D. Cabeljau wil toestemmen/ dat het t' gheboelen der ouden was/ datter een stoel in de kercke moest wesen/ die de oberhandt/ ende princelijcke macht hadde ober alle de stoelen vande heele gantsche werelt: waerom dan niet lieber met Augustino ghehouden / ende dit Prinsdom toegheschreven aen den stoel van Roomen, afkomende vande Apostel Petrus, soo Augustinus meermael seght / ende van sulcke eene authoziteyt/dat de Pausen van Roomen, hare byeben sonden / aen alle de Bischoppen des werelts / wanneer sy ymant als ketter verdoemt hadden: jae soo Possidonius seght in t'leuen van Augustinus Cap. 18. sorghe dzorgen vande Africaensche kercken soo in het Oosten / als Westen/ wanneer sy aen de selve schreven/ dat de Pelagianen, van alle Catholijcken / booz ketterz moesten ghehouden werden; waer ober oock de Concilien van Afriken ghesonden hebben naer Roomen tot de Pausen Innoc. en Zozymus, versoekende dat sy de selve ketterz/ dooz het Catholijck geloobe souden versaecken/en verdoemf.

Sijn

Sijn dit niet altemael klare teekenen vande
 authoriteyt des stoels van Roomen boven alle
 de andere? vervolgens dat de spreuke Theodoret
 hier niet en kan ghelden?

Wy houdent dan hier wederom met Augusti-
 nus teghen de leeringe van Partije, ende de opwoz-
 pinghen van D. Cabeljau.

Alle de andere argumenten die D. Cabeljau
 deurgaens in sijn Memory-boeck boozfelt teghen
 Vekiti, om de opperste authoriteyt vande Pausen
 van Roomen om verre te sto- ten/ sal hy by Bellar-
 minus, wiens redenen hy of niet/of seer soberlyck
 aentaeckt, wederlept vinden

Hy sal wy derhalven believen te seggen/wat dit
 te bedede heeft/dar twee en sestig Bisschoppen/
 allegaer in t'besonder uygedrukt met hare na-
 men/gheschreven hebben upt het Concilium Mile-
 vitanum aen den Paus Innocentius, over de kette-
 rye der Pelagianen, hem aensprekende met dese
 woorden: Dit te kennen gevende aen uw Apostolijck
 ghemoet, en moeten wy niet veele woorden gheb- uye-
 ken, noch eene soo groote godlooscheyt niet hooch op-
 setten; ghemerckt dat sy u buyten twijffel soo bewegen,
 dat ghy niet en cont dissimulieren van haer te beteren, op
 dat sy niet voorder verbreyt worden, ende veele besmet-
 ten, ofte, om beter te segghen, vermoorden, als sy onder
 den naem *Christi*, vande gratie *Christi* gantschelijck ver-
 vremden. Dit hebben wy gheschreven u, t het Concilie
 van Numidien, naevolgende onse mede bisschoppen van
 de Kercke, ende Provincie van *Carthagen*, de welcke wy
 bevonden van d se sake gheschreven te hebben aen den
 Apostolijcken stoel, dien ghy salichlich verlicht. *Ep. 92.*
Concilij Milevitanum ad Innocent. Papam.

Di de woorden van acht en sestig Bisschop-
 pen upt het Concilie van Carthagen aen den sel-
 ven Paus/luyden aldus: Dit hebben wy, Mijn heer
 heyligh broeder, aen uwe liefde willen te kennen gheven,
 op dat oock de autoriteyt vande Apostolijcken stoel
 soude comen by de statuten van onse kleynicheyt, om te
 beweiren de salicheyt van veele, ende te verbereren de
 boosheyt

Boosheyt van sommighe. *Epistol. 90. ad Innocent. Pap. Rom.*

Waerom lust gheschreven naer Roomen? waerom niet naer Antiochien, ofte Alexandrien, daer den eersten Bisschop een Apostel gheweest was/soo wel als te Roomen? etc.

HET VII. CAPITTEL.

Van de autoriteyt der H.H. Out- Vaderen.

Aengaende dese materie komt de Room-
sche Kercke over een / mer het gheboelen
van Augustinus in dese volghende stuc-
ken.

Het eerste, dat de authoriteyt vande Out-va-
ders ghewichtich is oock om de ketterijen te
stutten.

Het tweede, dat de verklaringhe vande Scri-
pture moet ghehaelt worden vande Out-va-
ders.

Het derde dat de Out-vaders rechtsinnighe
Rechtens sijn in de verschillen der Naekomel-
ghen.

Het vierde dat het Christelijck volck toe-
staet te volghen de authoriteyt vande Va-
ders.

Het vijfde dat de ketteren/indien sy ghenesen
willen worden / moeten wederkeeren tot het
gheloof/ en religie der Out-vaderen.

Laet ons Augustinum van elck stuc in t' be-
sonder hoozen spreken Dat het eerste stuc he-
langht/daer van spreekt hy *lib. 2. contra Iulian sub si-
nem.*

Wy hebben sept hy /hier voorghestelt een groote
menichte van Heyligen, die voor ons Bisschoppen ghe-
weest

Van d'authoriteyt der HH. Oudt-Vaderen. 445
veest sijnde, niet alleen met woorden, als sy leefden,
maer oock met schriften, het Catholijcke gheloove vro-
melijck hebben beschermt, op dat sy, o Pelagianen! uwe
argumenten souden te niet doen: Ghylieden seght: Indien
Godt de menichen schaept, sy en connen met gheen quaet
gheboren worden: Indien het houmelijck goet is, daer en
can niet quaets uyt spruyten, &c. Wy segghen hier op,
dat Godt schepper der menschen is, ende dat het houwe-
lijck goet is, &c. Dit hebben wy bewesen met d'authori-
teyt vande Heylighen Catholijcken, die het selve segghen
met ons: Soodanighe, ende soo groote mannen, nae't Ca-
tholijck gheloove, t welck de heele wereldt deur is ver-
breydt, segghen dat het waerachtigh is, op dat uwe broo-
te, ende bedrieghelijcke nieuwicheyt, vermorselt werde
door de authoriteyt alleen vande ghene, vande welcke de
waerheyt selve gheuyghet, dat sy door haer spreeckt.

Merckt dat Augustinus seght / dat de kercken
vermorselt werden dooz de authoriteyt van
de HH. Vaders / ende dat Godt dooz haer
spreeckt.

Item. *de Nupt. & Concup. lib. 2. cap. 29.* Wat sal ick
segghen seydt hy / van de uytlegghers der HH. Schriften
die in de Catholijcke Kercke ghefloereert hebben? Wy sijn
bereyt, met die mannen, ende met de Kercke Christi, in
de vast ghestelde outheyt van dit gheloove, alle vermale-
dijdinghen, ende verwijtinghen te verdragen, liever als
ghepresen te worden door de welsprekentheyt der *Pela-
gianen.*

Item *lib. 1. contra Iulian, cap. 2.* Mae dat hy booz
ghestelt heeft de leeringhen vanden H. Irenaeus, Cy-
prianus, Retitius, ende Olympius, soo bzaeght hy: Hebt
ghy yet t'ghene ghy teghen ons schijnt te segghen, t'welck
ghy niet en moet segghen teghen dese Vaders?

T'is een Catholijck gheloove van alle, met het welcke
sy met het herte ghelouven, ende mont belijden, dat door
eenen mensche de sonde is in de werelt ghecomen, inden
welcken alle menschen ghesondicht hebben, ende met
dese Catholijcke outheyt werpense om verre alle uwe
nieuwe presumptien. Hoort noch (t'welck u noch meer
can beweghen, en stooren, Godt gawe dat het u kost be-
teren)

teren) dien wackeren beschermer vande Catholijcke Kercke teghen de kettters, den H. Hilarius een Franck Bisschop, hoort wat hy seyt wanneer hy handelt van't vleesch Christi, &c. Hoort noch eenen anderen uytne- menden Godts Dienaer den H. Ambrosium, die ick eere als Vader: Gaet nu henen, ende verliert dat ghy niet en weet wat sy segghen, ende bestrijdt soo veele, ende soo groote leeraers vande H. Kercke.

Item. *Op dese selve plaetse teghen Iulianum.* Onderwerpt uwe Pelagiaensche tonghe aen soo vele Catho- lijcke tonghen, ende uwen lasterighen mont, aen soo veele eerweerdighe monden.

Item. *ibidem:* Ghy wort over al overtuyght; de ghe- tuygheniissen vande HH. Vaders sijn claerder als e'licht. Siet in wat eene vergaderinghe dat ick u hebbe ghebracht. ghy hebt hier *Ambrosius* Bisschop van *Milanen*, den welen- ken uwen Meester *Pelagius*, soo ghepresen heeft, dat hy seyde, dat in sijne boecken namelijk uytftack het ROOMSCH GHELOOVE, Wiens suyvere uytlegghin- ghen vande schrifturen, oock Partije selve niet en soude durven berispen. Ghebt hier *Ioannes* Bisschop van *Constan- tinopelen*, die ghy stelt in't ghetal der gheleerden eade Hey- lighen, als een van de uytstekenste. Ghebt hier *Basilium*. Ghebt hier noch andere, welckers eenstemmighet u sou- de moeten bewegen.

Item. *ibidem:* T'en sijn niet alleen kinders, maer oock Vaders der Kercke, Sy sijn uyt dat ghetal vande welcke voorseyt is: *Voor de Vaders sijn u kinders gheboren, ghy sul- se tot Princen stellen over de heele werelt*: De kinders sijn herboren om gheleert te worden, de Vaders sijn ghe- maeckt om te leeren.

Wat aengaet het tweede stuck, daer han spreeckt *Augustinus lib. de moribus Eccles. cap. 4.* Wie isser oock middelbaer van verstant, die niet lichtelijck en verstaet, dat de uytlegghinghe der schrifturen, van die moet ghe- vraecht worden, die haer belijden te sijn leeraers der sel- ver? ende dat het ghebeuren can, iac dickwils ghebeurt, dat veele dinghen aen de ongheleerde schijnen ongherijmt te sijn, de welcke, wanneer sy van de Leeraers worden uyt gheleyt,

Van d'authoriteyt der HH. Oudt-vaderen. 447
gheleyt, soo veel te meer schijnen te prijsen te sijn, hoe sy
meer schenen verworpelijck te sijn.

Item *lib. 1. contra Crescon. cap. 33.* Anghesien dat de
heylighe Schrifture niet en can faelen; soo wie vreeft be-
droghen te worden door de duysterheyt van dese questie,
die gae de Kercke te raede, de welcke vande H. Schriftu-
re sonder eenighe twijffelachtigheyt ghehoont wort

Item *de duab. animab. cap. 7.* Als de spreuken vande
Schrifture schijnen malcanderen teghenstrijdigh te sijn,
wy sullen Meesters soecken, die de over-een komste thoo-
nen.

Volght nu het derde stuck hier van seght Augusti-
nus *lib. 2. contra Iulian. prope finem: Irenaus, Cyprianus, Re-
sicius, olympius, Hilarius, Ambrosius, Gregorius, Innocentius,
Ioannes, Basilius,* by de welcke ick stelle, oft u lief is, of
leedt, *Hieronymum*, op dat ick andere verswijghe die
noch niet ghestorven en sijn, strijcken vonnisse teghen u,
aengaende de erf-sonde van alle menschen.

Item *Ibidem:* Ghy seght, indien ick ghepraemt wier-
de door de macht der rechteren, soodanighe als ghy u
voorstelt, dat ick niet en soude weten wat doen, noch
waer henen gaen, als ick niet en soude connen vinden
waer mede ick uwe argumenten sou wederlegghen: Ick
weet wat ick sou doen, ick weet waer ick mijn toevlucht
sou nemen: Ick soude my beroepen vande Pelagiaensche
duyfternissen tot die soo clare Catholijcke lichten *Ambro-
sium, Cyprianum, &c.* t'ghene ick nu oock doe: Antwoort
ghy nu; wat sult ghy nu doen? waer sult ghy henen gaen?
Ick beroepe my vande *Pelagianen* tot die Vaders: tot wie
beroept ghy u? Maer ghy seght, t'welck ick oock toe-
stemme, dat de menichte der blinden niet en baet om iet
te vinden: sult ghy oock durven segghen dat die voor-
noemde Vaders sijn blindt gheweest? Heeft de lanckheyt
van tijde alles soo onder malcanderen ghemenghelt, ende
worden soo de duyfternissen licht, ende het licht duyster-
nissen ghenoeemt, dat *Pelagius, Celestinus, en Iulianus* siende
sijn, ende *Hilarius, Gregorius, Ambrosius* blinde? Ghy sult
my segghen, verre van daer, dat ick sou segghen, of
dencken dat dese mannen blindt sijn gheweest: Wel aen
overweecht dan hare sententie.

Item

Item lib. 3. contra Iulian. cap. 17. Wy stellen teghen de ydele, ende onheylighe nieuwigheyt van uwe dwaelighe, een Martelaer uyt Afriken *Cyprianus*, op dat wy souden bewijfen, dat wy het oudt gheloove beschermen.

Item ibidem: Ghy wort door de eenstemmigheyt der leeraeren soo van't Oosten, als van't Westen, nedergevelt.

Makende het vierde stuck, daer van heeft Augustinus eben clare gherupghenissen.

Voor eerst *lib. 2. contra Iulian. daer hy boorstelt veele spreuken uyt Ambrosius*, seyd hy: Wy moeten u lieden argumenten wederlegghen met de spreuken der Heylighen, de welcke het Christelijck volck moet stellen voor u lieden nieuwigheden, ende haer liever aenhanghen, als u lieden.

Item lib. 4. contra duas Epist. Pelag. cap. 12. Ick en hebbe niet alles connen, noch moeten verhalen, t'ghene *Cyprianus* ghestelt heeft in sijne brieven, uyt welcke blijktt, dat dit gheloove, t'welck wy houden, is het waerachtigh, ende waerlijck het Christelijck, ende Catholijck gheloove.

Item lib. 2. contra Iulian. Sijn dan *Irenaeus, Cyprianus, Reicius, Olympius, Hilarius, Gregorius, Basilius, Ambrosius, ende Ioannes*, erghens van't ghespuy der ghemeente der sijn gheleerde, treffelijcke, heylighe Bisschoppen, ende dappere verweerders der waerheydt teghen de snaterende nieuwigheden: Ghy wilt een Bisschoppelijcke Synode vergadert hebben, om daer, over uwe leere ghevonnist te werden; Maer Godt selve stelt met goede orden, op verscheyden eeuwen, op verscheyden plaetsen, en tijden, soo het hem belijft, ende soo hy vonnist nut te sijn, ghetrouwe, ende veele uytnemender leeraers; Die siet ghy uyt verscheyden tijden, en lantschappen van't Oosten, en Westen, t'samen vergadert, niet op eene plaetse, tot de welcke de menschen souden connen varen, maer in eenen boeck, die varen can tot de menschen. Hoe veel te wenschelijcker souden u die RECHTERS moeten wesen, indien ghy het Catholijck gheloof hadt. Nu sijn sy u soo veel te vreeselijcker, om dat ghy

Van d'authoriteyt der HH. Oudt-vaderen. 449
ghy het Catholijck gheloove bestrijdt, het welck sy
met het sogh hebben ghesoghen, t'welck sy met de spij-
se hebben ghenomen, wiens sogh, ende spijsse sy aen
groote, ende cleyne hebben toeghedient, welck ghe-
loove sy oock, teghen de vyanden, oock teghen u lie-
den, eer ghy gheboren waert, vvaer door ghy oock o-
penbaer wordt, op het aldercrachtigste, ende alder-
claeifte hebben beschermt: Door sulcke Planters, be-
sproeyers, bouw meesters, Herders, ende Voester-hee-
ren is de Kercke ghegroeyt, nae de tijden der Aposte-
len. Door soodanighe spreuken dan, ende soo groote
authoriteyt vande Heylighen, sult ghy, door de berm-
hertigheydt Godts, ghenesen worden, t'welck ick wen-
sche, ofte vvel, daer van ick een grouvvel hebbe, in-
dien ghy hartneekich blijft in uwe dvvaesheyde, ghy en
sult gheene rechtters soecken, daer ghy uw' sake sout
schoon maecken, maer daer ghy soo veele HH. ende
uytnemende, ende vermaerde Leeraers vande Catholijc-
ke Waerheydt, *Irenaeum*, *Cyprianum*, *Ratissium*, ende
alle de reste hare medeghesellen, ende medeghenooten,
ende de heele gantsche Kercke *Christi*, sout beschuldi-
ghen. Teghen dese rasernije, sie ick dat men sal moe-
ten antwoorden aen uyve boecken, op dat het ghe-
loove van die Vaders teghen u werde beschermt, even
als het Euangelie beschermt wort teghen de goddeloose,
ende gheslaghen vyanden *Christi*.

Wat nu belanght het leste stuck, daer van hebt
ghy clare ghetuyghentissen in Augustino.

Eerst in de voorgaende spreuke op het leste/
daer hy duydelyck seyd dat Julianus, dooz
de spreuken der Oudt vaderen moest gheresou-
worden.

Ten tweeden *lib. 1. contra Iulian. Cap. 2* daer Augusti-
nus seght van sijn eyghen selven: Ick gheloove dat
de Oudt-vaders ghelooven, ick houde dat sy houden, ick
leere dat sy leeren, ick predike, dat sy prediken: Wijcke
Iuliane aen haer, ende ghy sult wijken aen my: Volghe
haren raedt, ende ghy sult my gheruyst laten: voort t'leste,
indien ghy, door haer, mijnen vrient niet en wilt wor-
den, ick bidde, dat ghy, door my, haren vyant niet en

¶ f

wert,

wert; en hoe en sult ghy t' niet worden, by soo verre ghy in die dwalinghe blijft steken? Vermoghen dan by u soo veel *Pelagius*, ende *Calastius*, dat ghy niet alleen, soo veele, ende soo groote leeraers van t' Catholijck geloove, soo oude beschermers, levende, ende doode, durft verlaten, maer oock de selve uytsehden voor Manicheen?

Wie en siet in al het boozgaende niet/hoe groot dat Augustinus acht de authoziteyt der Out-vaderen? hy seght

Ten eersten, dat de leeringhen der ketteren dooz dese authoziteyt wozt te niete ghedaen.

Ten tweeden, dat Godt dooz de Out-vaderen spreeckt.

Ten derden, dat hy lieber heeft met vermaleddijdinghen te volghen de verklaringhen bande Out-vaders op de Schrifsture / als gheprezen te worden bande ketters.

Ten vierden, hy schimpt met de Pelagianen, om dat sy de verklaringhen der Out-vaderen verwierpen.

Ten vijften, hy seght dat de ketters souden moeten betweeght worden / om hare leeringhen te versacken / dooz d'eenstemmicheyt der Out-vaderen.

Ten lesten, hy seght dat men de nptlegghinghen bande Schrifsture / moet vzaeghen bande ghene die haer behyden leeraers der selber te sijn.

Ten sevensten, hy seyt dat men Meesters moet soeken wanneer de spreuken bande Schrifsture schijnen teghen-strydich te sijn, dit alles verstaende bande Out-vaders.

Ten achtsten, hy stelt de Out-vaders tot Retheters / om de verschillen te konnen lissen.

Ten neghensten, hy seght dat wy upt de Out-vaders moeten sien / of wy het oude gheloove hebben / ende het warachtich / Christelyck gheloove.

Ten thiensten, hy seght dat het Christelyck volck hare

Dat wy door de goeda wercken &c. 451
hare uytleggingen moet volghen:

Ten elften, dat de ketterg dooz de auzhoritept der Out-baderen moeten ghenesen worden/ ofte soo niet/dat sy hartneckich sijn.

Ten lesten, dat men het gheloobe der Out-baderen moet beschermen / eben ghelijck men het Euangelie beschermt.

Du kan een peder mensch sien / ten sy dat hy blinde zy/met wise het Augustinus, in dese materie hout; ofte met de Roomsche Kercke, oft met Parijje.

HET VIII. CAPITTEL.

Dat wy door de goede wercken
eyghentlijck verdienen.

DE eerste ghetuygensse Augustini, raekende dese materie/ hebben wy *lib. 1. contra aduersar. legis Cap. 16.* T'is seer cleyne, seyt hy / dat wy gheuen in de aelmoessen, maer als het godtvruchtelijck wort ghegeuen, men becomt daer van een eeuwighe verdienste.

Ten tweeden *Homil. 14 ex 50.* Den Apostel seght, de heere, rechtveerdighe rechter sal my wederom gheuen de croone; soo is hy dan schuldich: wat sal hy wederom gheuen? hy sal dan geuen als rechtveerdighe rechter. Want hy en can, het werck ingesien wesende, den loop niet loochenen, die het werck insiet. Ick hebbe eenen goeden strijt ghestreden, is een werck. Ick hebbe mijnen loop volbracht, is een werck. Ick hebbe het gheloof behouden, is een werck, restteert de croone; tis eenen loon.

Ten derden in *Psal. 83.* Godt is schuldenaer vande croone, waer van schuldenaer heeft hy yet ontfangen? aen wie is Godt yet schuldich? siet, vvy sien, dat Paulus hem hout als schuldenaer; hy heeft barmerticheyt ghee.

ghecregen, vereyſchende waarheyt: de heere, ſeyt hy, ſal my vvederom gheven in dien dach: vvat ſal hy u vvederom gheven, als t'ghene hy u ſchuldich is, vvaer van is hy u ſchuldich? vvat hebt ghy hem ghegeven? Wie heeft hem eerſt gegeven, ende t'ſal hem vvederom gegeven vworden? Godt heeft ſy ſelven ſchuldnaer ghemaeckt niet met ontfangen, maer met beloven: men ſeght aen hem niet, geeft vvederom dat ghy ontfangen hebt, maer, gheeft vvederom dat ghy beloofte hebt; ſal hy connen de ſchuld loochenen, die bermeticheyt heeft gedaen?

Ten vierden *Epistol. 105. ad Sixtum*: het eeuwich leven het vvelck vvy op t' eynde ſullen hebben ſonder eynde, vwort ghegeven om de voorgaende verdienſten; nochtans om dat de ſelve verdienſten, aen de vvelcke het gegeven vwort, van ons niet toebereyſt, door onſe ghenoechſaemheyt, maer in ons ghemaeckt door de gratie, ſoo vwordt het eeuwich leven oock gratie genoemt, om gheen ander oorſake als om dat het voor niet vwort gegeven, nochtans ſoo, dat het aen de verdienſten vwort ghegeven, alhoevvel de verdienſten ſelve worden gegeven.

Ten vijfden *Tract. 67. in Ioan.* In den hemel ſal een yeder, een wooninge hebben nae ſijn verdienſte. Veele wooningen in het eeuwich leven, bereekenen verſcheyden weerdicheden van verdienſten.

Ydele uytvlucht van Partije.

D Cabeljau in ſijn Memory-boeck *part. 2. pag. 822.* wilst de derde ſpreuke van Auguſtinus, hier bozen bā my bygebracht/beantwoorden/t'welck by doet ſeer ſober/ſeggende.

Deſe woorden leggen gheheelijck voor ons, ende gheven klaer te kennen, dat *Paulus* niet gheloofte heeft, dat het eeuwich leuen hem ſoude gegeven worden als een verdienden loon, voor yet dat hy aen Godt eerſt gegeven hadde, maer voor niet, yrt enckele genade waer toe ſich Godt yrt hem ſelven, door een gunſtighe gelofte, verplicht hadde.

¶ Part

Maer D. Cabeljau doodt hier sijn eppen selve met de plaetse Augustini die hy datelijck daer by boegt getrocken upt het boeck *de grat. & arbit. c. 7.* daer Augustinus sprekende van den selven *Apostel/ sept:* Laet ons eens considereren de meriten selve vandē Apostel Paulus, aen welcke hy gheseyt heeft dat de rechtveerdige rechter sal de croone wederghewen, en laet ons sien of het meriten sijn van hem selven, dat is, uyt sich selven verkregen, dan of het Godts gaven sijn.

De Roomsche Kercke seght met Augustino *lib. 9. Confess. Cap. 13.* de ghene die aen Godt vertelt sijne warachtige verdiensten, die en vertelt niet anders als Godts gaven; sy bekent dat oock onse verdiensten/gaven Godts sijn: Maer sy bekent oock met Augustino, dat het daerom niet en saren te sijn **WARACHTIGHE VERDIENSTEN.** Want de wercken en kunnen gheen verdiensten sijn van t'ewwich leben t'welck boven-natuerlijck is / ten zy dat de verdiensten boven-natuerlijck sijn; volghens den grond-reghel der wetenschap; de middelen moeten passen op t'eynde: Maer onse wercken en kunnen niet boven-natuerlijck worden ten zy dooz de gratie Godts/ende de gratie wozt ons booz niet ghegeven / alsoo seght Augustinus dat ons het ewwich leben van dien kant wozt booz niet ghegeven; te weten/in radice, nochtang soo / dat daerom onse wercken niet en laten warachtighe verdiensten te sijn: daerom seght hy oock dat men moet sien/ of Paulus upt sijn eppen selven/dat is/ upt de krachten bande enckele nature/sijne verdiensten berckregghen heeft; t'is seker dat neen/maer dooz de gratie die hem Godt heeft ghegeven/sonder de welke hy/noch ymant anders/wercken doen kan/ verdienstich van t'ewwich leben; dies niet tegenstaende soo hout Augustinus de wercken booz **WARACHTIGHE VERDIENSTEN;** want ghelijck een soldaet die wapenen krijght van sijnen Capiteyn/sonder de welke hy niet bequaem en soude sijn om te vechten/

nochtans vergheldinghe verdient / als hy met die selve wapenen kloeckelijck vecht / alsoo hier van ghelijken.

Ten anderen / soo en siet D. Cabeljau niet dat Augustinus onderschept maect in die plaetsen selve die hy citeert / tusschen den eersten roep tot het gheloobe upt het Jodendom / ofte Heyden-
dom / ende tusschen de werken / die nu van een ghelooovich ghedaen worden: van t'eerste seyt hy / dat niemant het gheloove en can hebben als door de barmertic heyt Godts, ende dat her een gaue Godts is; ende van desen kant moet men segghen dat het eeuwich leuen / upt enckele ghenade gheschoncken wozt: Maer van tweede segh Augustinus, alsoewel de gratie Godts (sonder de welke niemant eenighe boben natuerlijcke werken kan doen) een gaue Godts is / dat nochtans / daerom de werken die ghedaen worden in het gheloobe / niet en laten warachtige verdiensten te zyn / soo spreckt hy *lib. 9. Confess.* dat het eeuwich leuen ghegeuen wort om de voorgaende verdiensten, soo spreckt hy *Epist. 103.* dat Godt den loon niet en can loochenen als hy het werck insiet, soo spreckt hy *Rom. 14. ex 50.* dat het eeuwich leuen aen de verdiensten vvort ghegeuen, alsoe vveld de verdiensten selue worden ghegheuen, soo spreckt hy *Epist. 103.* dat een ygelijck een vvoninghe in den hemel sal hebben nae sijne verdiensten, soo spreckt hy *Tract. 67. in Ioan.* dat onse verdiensten beginnen goet te sijn door de gratie, als sy nu gegeuen is, soo spreckt hy *de grat. & lib. arb. cap. 6.* dat *Paulus* sijne goede verdiensten verhaelt, om dat hy nae de goede verdiensten soude becomen de croone, soo spreckt hy *ibidem*: alsoo ist mede van menighe andere plaetsen / die denegaens inde scriften Augustini te vinden sijn / met de welke hy leert dat het eeuwich leuen wozt ghegeuen om de verdiensten / maer dat wy niet en kunnen verdienen als door de gratie Godts: die ons booz niet wozt ghegheuen / welke gratie nu ghegheuen sijnde / segh Augustinus, wy worden bequaem om te verdienen.

Dat wy door de goede wercken &c. 455
dsenen; het welck hy oock in t'lanck/ ende breedte
upthoert in sijn boeck de gratia, & liberò arbitrio, te-
gghen de Pelagianen, de welke leerden/ dat de men-
sche kost verdienen/ ende alsoo het eentwisch leben
bekomen/ sonder de gratie Godts/ door de encke-
le krachten vande nature.

Hier licht Partije, en namelijck D. Cabeljau en
hoetelt/ ende en maect gheen onderschey t rus-
schen d'eene spzenke van Augustinus, ende de ande-
re: want t'ghene Augustinus seght vande Gracie,
ende van het gheloove, dat verstaet Partije van
t'eentwisch leben.

Augustinus dan seght/ ende leert dat het gheloo-
be aen de mensche eerst ghegeven wozt / sonder
eensge boozgaende goede verdiensten/ dit bewijst
hy in Paulo namelijck/ die oock booz t' gheloove/
hadde quade verdiensten/ waerom oock het ghe-
loove/ een sodanighe gaue Godts is/ dat het van
Godt wozt ghegeven sonder het toedoen des
menschs: Van gelijcken de eerste gratie wozt
ghegeven booz niet/ daerom wozt sy / seght Au-
gustinus, gratie genoemt: Maer als die nu ghege-
ven is / dan wozt de mensche bequaem om bo-
ben-natuerclycke goede wercken te doen / ende
dooz de selve het eentwisch leben te verdienen/ het
welck hy te boren niet machtich was sonder ge-
loove/en sonder de gratie. Dat is de oprechte en-
de eygen leeringe van Augustinus.

De se leeringhe sal noch meer blijken upt die
selve plaetse/ die D. Cabeljau in sijn Memory-boeck
teghen ons inbringt/ met stucken/ en bzoeken/
ende verhozt / laet ons maer de selve verbollen/
ende voltrecken.

Als dan Augustinus gheseyt heeft; dat de ver-
diensten Pauli niet upt hem selven / maer upt de
gratie Godts boozt quamen/ ende namelijck dat
niemant het gheloove en kan hebben / dan dooz
de genade Godts: dan gaet hy boozder discou-
teren/ in deser boeghen.

Den Apostel leert opentlijck: Ghy syt salich ghewor-

den door de gratie, door het gheloove, ende dat niet uyt ul. maer tis een gave Godts: Want sy soud en connen segghen, daerom hebb. n wy gratie ontfangen, om dat wy ghelooen. haer eyghen selven het gheloove, de gratie aen Godt toeschrijvende: Daerom den Apostel als hy geseyt hadde; door het geloove, ende dat niet uyt ul. maer t'is een gave Godts: Wederom op dat sy niet en soud en segghen, dat sy die gave door hare wercken verdient hebben, heefter datelijck by ghev oecht, niet uyt de wercken, op dat niemant sich en verheffe: Niet dat hy de goede wercken gheloochent heeft, ofte ydel ghemaect, gemerckt hy seyt, dat Godt aen een yeder gheeft nae sijne wercken: maer om dat de wercken sijn uyt het gheloove, ende niet het gheloove uyt de wercken, ende hier door sijn aen ons de wercken der gherechticheyt van dien, van den welcken het gheloove selve is, van twelck gheseyt is: De rechtveerdige leeft uyt het geloove. Nu de menschen niet verstaende, dat den Apostel seght: Wy meijnen dat de mensche gherechtveerdicht wort door het gheloove, sonder de wercken der wet; sy hebben ghemeent dat hy eyde, dat het gheloove alleen genoechsaem was, alhoewel hy qualijck leefde, ende gheen goede wercken en hadde: verre van daer dat het var der verkiesinge sulcx soude ghevoelt hebben: want als hy op een seker plaetse gheseyt hadde, in Christo Iesu en is de besnijdenisse, ende de voor huyt niet nut, heefter terstont byghevoeght: maer het gheloove werckt door de liefde, dat is het gheloove, t'welck de gheloovige verschillende maect vande onsuivere duyvels; want dese oock, soo als den Apostel iacobus seght, ghelooven, ende schroomen; maer sy en doen gheen goede wercken: Soo en hebben sy dan dat gheloove niet, uyt het welck de rechtveerdige leeft, dat is, t'welck door de liefde werckt, op dat Godt gheve het eeuwich leven, nae sijne wercken; maer om dat onse goede wercken van Godt sijn, vande welcken oock ons gheloove is, ende liefde, daerom heeft den Apostel der Heydenen, oock het eeuwich leven selve, gratie ghe-noemt: Hier uyt ipruyt een groote questie, de welke door de hulpe Godts, moet ghesolveert werden; Want by soo verre het eeuwich leven aen de goede wercken wort

w.c.lcr-

wederghgeheven soo als de schrifture openlijck seght, Godt sal een jeder wederghgeven nae sijne wercken : Hoe is dan het eeuwigh leven gratie, ghemerckt dat de gratie niet wederghgeheven vvort aen de vvercken, maer voor niet, soo den Apostel seydt : Aen de ghene die vverekt, en vvort den loon niet toegherekent nae de gratie, maer nae de verdienste. Hoe is dan het eeuwigh leven, gratie, het welck uyt de wercken ghenomen vvort ? heeft dan misschien d. n. Apostel het eeuwigh leven niet Gratie ghenoeemt ? in alle manieren, soo dat het niemandt loochenen en can ; hy en begheert gheen en scherpsinnighen verstaender, maer alleenlijck eenen aendachtighen toehoorder: Want als hy gheseydt hadde: De besoldinghe des sonde is de doot: hy voeghter teifont by : Maer de gratie Godts is het eeuwigh leven in Christo Iesu onsen Heere. Dese questie dan en schijnt my niet te coanen ghesolveert werden, ten sy dat wy verstaen, dat onse goede vvercken, aen de welcke het eeuwigh leven wort wederghgeheven, behooren tot de gratie Godts: om t'ghene de Heere Iesus seght : Sonder my en kont ghy niet doen, &c.

Hier hebt ghy in dese spreuke Augustini, t'ghene seck boven ghesepdt hebbe / te tweren / dat Augustinus onderschept maect tusschen het Gheloove, tusschen de Gratie, ende tusschen het eeuwigh leven.

Dan het gheloove sepdt hy / dat het een gave Godts is, de welcke niet door vvercken verdient wort.

Item / dat het Gheloove niet en is uyt de wercken, maer van Godt.

Item / dat het gheloove alleen niet ghenoechiaem is, maer Jatter de goede wercken moeten by vvesen.

Dan de Gratie sepdt hy / dat sy niet wederghgeheven vvort aen de wercken, maer voor niet.

Dan t'eeuwich leven sepdt hy : dat het aen de menschen vvederghgeheven vvort, nae sijne vvercken.

Item / dat het aen de goede vvercken vvederghgeheven vvort.

Item / dat den Loon, aen de ghene die werckt, toegherekent vvort niet nae de gratie, maer nae de Verdienste.

Item /

Item/ dat het eeuwigh leven uyt de wercken ghenomen wort.

Maer op hy seght dat het wel samen staet dat het eeuwigh leven Gratie ghe noemt werde / ende nochtans ghegheven werde nae de Verdienste / of nae de wercken / ofte ghenomen werde uyt de wercken ; namelijk hierom / om dat de verdienstelijke wercken niet en kunnen ghedaen worden sonder de gratie / ende alsoo wort het eeuwigh leven / gratie ghenoemt / ter oorzake van synen wortel / ofte eerste beghinsel / maer het wort een Loon ghenoemt / ter oorzake vande verdienstige wercken / die dooz de gratie ghedaen worden.

Soo leght de leeringhe van Augustinus ; soo leght oock die vande Roomse Kercke / vervolghens komt de Roomse Kercke ober een met de leeringhe Augustini.

Hier teghen brenghet D. Cabeljau dooz t'leste noch een gheraepzaechte plaetse van Augustinus ; daer hy seght : Ons goet leven en is niet anders als de gratie Godts, buyten twijffel oock het eeuwigh leven, het welck aen't goet leven wort wederghegeven in de gratie Godts, want dit vwort oock voor niet ghegheven, nae dien oock de gratie voor niet ghegheven vwort aen den vvelcken sy ghegheven vwort : Maer die aen de vvelcke sy ghegheven vwort, is alleenlijck gratie, Maer dit dat ghegheven vvert, de vijle het een prijs is van die, is gratie voor gratie, als wesende een Loon voor de gherechtigheydt, tot hier toe D. Cabeljau, verfwijghende dese woorden die der vvolghen : op dat waerachtigh zy, vwant t' is waerachtigh, dat Godt aen een jeder sal vvedergheven nae sijne vvercken.

Hier maecht Augustinus wederom ondersheyt als voren : Want seght dat het goet leven e. gratie Godts is, nochtans / dat het eeuwigh leven aen het goet leven vvederghegheven vwort, om dat het vvaerachtigh is, dat aen een jeder sal vvederghegheven worden nae sijne vvercken ; dat men eben wel can segghen / dat het om niet ghegheven wort / ter oorzake /
soo

Dat wy door de goede wercken &c. 459

soo hy spreekt / vande gratie de welke om niet ghegheven voort, soo nochtans dat het eeuwighe leven een PRYS, ende LOON blijft ter oorsake vande goede wercken/aen de welke het mozt wedergegheven.

Maer ober Augustinus sich selven noch meer verklaert.

Eerst *Serm. 15. de verbis Apost.* segghende: de Gratie is voorghegaen voor de verdienste, de gratie en is niet uyt de verdienste, maer de verdienste uyt de gratie.

Ten tweeden. *de Grat. & lib. arb. cap. 6.* Als de gratie ghegheven is, onse verdiensten bi ghinnen goet te sijn, nochtans door de gratie.

Ten derden *de Corrupt. & Grat. Cap. 11.* De gratie en wert niet ghegheven aen de wercken, maer om niet, daerom moet men, sonder eenigh twijffel, belijden, dat het eeuwighe leven gratie ghenoeemt wert, om dat het aen die Verdiensten wort wedergegheven, die door de gratie gheschiet sijn. Gratie, voor gratie, dat is, voor de verdiensten, die de gratie toeghebracht heeft.

In deser boeghen blijft D Cabel aen de brodde/ ende onse ober-een-komste met Augustinus, rakende de verdienstelijke wercken / blijft vast / ende bevesticht.

Hier mede sal ick sluyten de ober-een-komste der Roomse Kercke met Augustino, soo veel als de hoorgaende stücken belanght: want van andere stücken / als van het Vaghevyer, het Sacrificie, onderscheyt van spisen, ende soo hoort / hebbe ick in andere bericheyden / ende besondere Tractaten ghehandelt.

Be-